

VÝBER A PRÍPRAVA KÁDROV PRE ŠPECIÁLNE OPERÁCIE ZO ZSSR V ROKOCH 1941 – 1945

OLDŘICH VANĚK

VANĚK O.: The recruitment and preparation of the professionals for special operations with the USSR in 1941 – 1945. *Vojenská história*, 4, 12, 2009, pp. 56–90, Bratislava.

The study sheds a light into the background of the preparation and organization of the groups being dropped off in Slovakia from the USSR during the years of the WWII. The main focus of the study, on behalf of the published and all available local and foreign archive sources, is the literature and memoirs to structure the systems of the recruitment and preparation of the specialist from the citizens of Czechoslovakia for the information, diversifying, partisan, and contra-espionage service who were chosen and trained during the WWII individual trainers of the services in the USSR.. “*Immediately after the goal setting the author states that the chosen and trained Czechoslovaks, groomed for the activities by the information, and political units of the Communist International, the Ministry of the Interior of the USSR, the Ministry of the State Defense of the USSR, the military espionage and the units of the partisan movement “ the trainers sent to the occupied countries of the USSR, to the occupied countries of the Germany belonging to Czechoslovakia in 1939-1945 and some other states in the Central and south east of Europe. According to the author the process was influenced by plenty of factors, amongst which the change of the Soviet military doctrine is set.*

Military History. East Europe. WWII. Special operations from the USSR in 1941 -1945.

O výsadekových špeciálnych operáciách v čase druhej svetovej vojny bolo vy-publikované nespočetné množstvo kníh, štúdií a článkov, vyšli mnohé spomienky a memo-áre. Avšak o samotnom výbere a príprave, ktoré predchádzali vlastnému vysadeniu a misii, sa autori zmiňujú len okrajovo, formálne, akoby len zo zdvorilosti. Najmä publicistika tú-to etapu špeciálnych operácií zjavne neprávom považuje za ich menej atraktívnu časť. Že to však bola často otázka života a smrti, si dostatočne uvedomovali len priami účastníci.

Štúdiá sa usiluje na základe publikovaných a dostupných domácich a zahraničných ar-chívnych prameňov, literatúry a spomienok spríehľadniť systém výberu a prípravy špecia-listov z radov občanov bývalého Československa na spravodajskú, diverznú, partizánsku a kontrarozvednu činnosť, ktorých si vyberali a pripravovali v rokoch druhej svetovej vojny jednotliví gestori tejto činnosti v bývalom Sovietskom zväze.

Československých občanov, vybraných a pripravených zložkami Exekutívy Komunistickej

internacionály¹, ministerstva vnútra ZSSR, ministerstva štátnej bezpečnosti ZSSR, vojenskej rozviedky a štábov partizánskeho hnutia, títo gestori v rokoch 1939 – 1945 vysielali so spravodajským, politickým či diverzným poslaním na okupované územia ZSSR, na Nemcami okupované územie Československa a ďalších štátov strednej a juhovýchodnej Európy.

Tento proces bol ovplyvnený radom faktorov – československo-sovietskymi spravodajskými vzťahmi do druhej svetovej vojny, zmenami sovietskej vojenskej doktríny, sovietskymi záujmami v Európe a ich súladom, resp. rozporom so záujmami čs. exilovej vlády a domáceho odbojového hnutia, vývojom strategickej situácie najmä na východnom fronte a ďalšími faktormi, ako boli napr. skúsenosti z občianskej vojny v Španielsku a, pochopiteľne, prvé skúsenosti z druhej svetovej vojny.

Po skončení troch zahraničných intervencií a občianskej vojny v sovietskom Rusku a vytvorení Zväzu sovietskych socialistických republík bola na základe získaných skúseností vypracovaná teória hlbkej útočnej operácie. Príslušná smernica bola schválená v marci 1935 po takmer šiestich rokoch práce. V medzivojnovom období obrana západnej hranice ZSSR počítala s využitím vopred pripravených partizánskych jednotiek a materiálnych základní. Postup protivníka do hĺbky sovietskeho teritória mal byť zastavený opevnenými rajónmi armády a partizánmi destabilizovaným tylom. Po odrazení útočiaceho nepriateľa mali nasledovať útočné operácie frontov a armád s cieľom zničiť ho na jeho území. Ustupujúceho protivníka mali ďalej ničiť diverzné akcie partizánov, ktorí nemali prekračovať front, ale ustupovať spolu s protivníkom. Vojna sa tak mala, pochopiteľne, v súčinnosti s ofenzívnou činnosťou armády, preniesť na územie protivníka. Na základe teórie útočnej operácie bola vypracovaná následne aj stratégia a taktika partizánskej vojny v tle protivníka, ktorý vtrhol na územie štátu². Tomu zodpovedali bojové a základné poriadky ozbrojených síl, príprava armádnych a partizánskych veliteľov a štábných funkcionárov.

Avšak reálny vývoj situácie po vpáde nemeckých vojsk na územie bývalého Sovietskeho zväzu si vynútil návrat k partizánskym formám boja na dočasne okupovaných územiach. Partizánske hnutie v prvom roku Veľkej vlasteneckej vojny v dôsledku predchádzajúceho vývoja bolo poznačené niekoľkými faktormi – po prvé, predvojnovou koncepciou obrany na vlastnom území a jej opustením. Po druhé, likvidáciou pripravených vyčlenených jednotiek, základní a výcvikových zariadení. V roku 1938 bola v krajine zlikvidovaná sieť škôl zvláštneho určenia (tzv. specškôl)³, ktoré pripravovali veliteľov partizánskych oddielov, radistov, mínerov a iných špecialistov pre boj v tle. Napríklad len v Ukrajinskom vojenskom okruhu bolo takých škôl päť. Po tretie, stalinistické čistky v ozbrojených silách a úsilie berijovského NKVD o hegemoniu v riadení partizánskeho hnutia výrazne oslabili jeho veliteľské kádre. A napokon – v dôsledku vyššie uvedeného neexistoval jednotný a zjednocujúci riadiaci orgán. Partizánske a ilegálne štruktúry vytvárali orgány tak Ludového komisariátu vnútra (ďalej len NKVD), resp. Ludového komisariátu štátnej bezpečnosti (ďalej len NKGB), a Robotnícko-roľnícka červená armáda (ďalej len ČA), tak stranické ako komsomolské orgány na všetkých úrovniach od centrálnych orgánov po miestne...

-
- 1 Doterajšie poznatky o organizačnej štruktúre aparátu KI neumožňujú presne vymedziť zodpovednosť za spravodajskú činnosť; v literatúre sa hovorí iba o „ďalšom aparáte Kominterny“, resp. o „špecializovaných oddeleniach EKI“. Zásadné rozhodnutia prijímal politický sekretariát, ktorý predstavoval riadiace centrum KI.
 - 2 Vo vzťahu k skúmanej téme o tom píše napr. PJATNICKIJ, V. J.: *Razvedškola № 005*, s. 3-4, elektronické vydanie na <http://militera.lib.ru>
 - 3 Také školy napr. mala OGPU (Objedinnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenie; Zjednotená štátna politická správa; orgán politickej administratívy a bezpečnostnej správy ZSSR. Vznikol v roku 1922 a v roku 1934 sa premenil na NKVD) v Charkove, Kupiansku a v Kyjeve.

Skôr v tieni, ako vo svetle týchto problémov bola v júli 1941 v NKVD zriadená Zvláštna skupina, ktorá ako jednu z úloh riešila organizovanie partizánskej vojny v tyle nepriateľa⁴. V októbri 1941 bola Zvláštna skupina reorganizovaná na 2. správu NKVD ZSSR (náčelník P.A. Sudoplatov) a jej vojská do Samostatnej motostreleckej brigády zvláštného určenia (OMSBON) vojsk NKVD⁵. Nariadením NKVD ZSSR boli 25. augusta 1941 v prirfrontových republikách, krajoch a oblastiach vytvorené adekvátne operatívne orgány – Štvrté oddelenia NKVD. Ich úlohou bolo formovať diverzné skupiny, stíhacie prápory a partizánske oddiely, organizovať ich bojovú činnosť, organizovať agentúrnu a vojskovú rozvedku a ď. Obdobné zmeny organizačných štruktúr prebehli tiež v armáde a námorníctve⁶. 24. mája 1942 zástupca ľudového komisára obrany genplk. N.N. Voronov navrhol J.V. Stalinovi vytvoriť jediné centrum riadenia partizánskej a diverznej činnosti. Návrh odôvodnil slovami „*Partizánskou vojnou sa zaoberá ÚV VKS(b), NKVD, čiastočne generálny štáb a rad vedúcich pracovníkov Bieloruska a Ukrajiny*“⁷.

Jedenásť mesiacov po nemeckom vpáde bol uznesením Štátneho výboru obrany⁸ pri hlavnom stane vytvorený Ústredný štáb partizánskeho hnutia (ďalej len ÚŠPH) ako špeciálny/osobitný vojnový orgán Všeruskej komunistckej strany /bolševikov/ (ďalej len VKS/b/) s úlohou riadiť a koordinovať bojovú činnosť partizánov. Rovnakým uznesením bolo rozhodnuté aj o vytvorení štábov partizánskeho hnutia pri vojenských radách frontov a definované hlavné úlohy partizánskeho hnutia⁹. Na základe direktívy hlavného stanu hlavného veliteľa boli následne organizované školy zvláštného určenia, tzv. specškoly až po stupeň štábu frontu. Do konca vojny tieto školy pripravili a do tyla nemeckých vojsk na dočasne okupovanom území ZSSR vyslali 48 000 partizánov – špecialistov a 30 000 mínerov¹⁰.

Proces formovania riadiaceho centra hnutia odporu bol 6. septembra 1942 doplnený zriadením funkcie hlavného veliteľa partizánskeho hnutia, ktorou bol paradoxne poverený maršal K. J. Vorošilov, hlavný Stalinov hlásateľ doktríny vedenia vojny na území protivníka. Avšak už 11. novembra 1942 bol tento úrad zrušený a ÚŠPH ako vojnovo-operatívny orgán komunistckej strany bol priamo podriadený štábu hlavného veliteľa. O rok, v marci 1943, bol ÚŠPH uznesením Štátneho výboru obrany zrušený, avšak v máji toho istého roku opäť obnovený. Tieto zmeny boli výsledkom mocenského boja NKVD na čele s L. P. Berijom o hegemoniu v riadení partizánskeho hnutia a diverznej činnosti na území okupovanom protivníkom. Definitívne bol ÚŠPH zrušený v januári 1944 a činnosť partizánov ria-

4 K ďalším úlohám patrilo vykonávať spravodajské operácie voči Nemecku a jeho satelitom, budovať spravodajské agentúrne siete na Nemeckom okupovaných územiach a ď.

5 RŽEVCEV, J.: *Otdelnyj otriad osobogo naznačenija (OOON) NKGB SSSR*. str. 2. Podrobne pozri <http://www.agentura.ru/culture007/history/ww2/>

6 O vývoji riadiacich štruktúr pozri VANĚK, O.: Orgány riadenia spravodajských, partizánskych a špeciálnych výsadkových skupín na území bývalého Československa. In: *Vojenská história*, roč. 9, č. 3/2005, s.105-129.

7 Citované podľa PJATNICKIJ, V.J.: *Za linieju sovětsko-germanskogo fronta*. In: *Novaja i novejšaja istoria*, № 3, 2005, str. 4 s odvolaním na Ústredný archív Ministerstva obrany RF, f. 14, a.j. 1163, spis 3, s. 1-3.

8 Uznesenie štátneho výboru obrany číslo GOKO-1837 z 30.5.1942. Úplný text pozri na <http://www.soldat.ru/doc/gko/text/1837.html>

9 K hlavným úlohám partizánskeho hnutia patrili: diverzná činnosť s cieľom narušenia infraštruktúry protivníka (narušovanie komunikačných línií, narušovanie spojenia, ničenie skladov, napádanie štábov tylových zariadení, ničenie letísk); prieskumná činnosť vrátane agentúrnej rozvedky (informovanie armádnych jednotiek o rozmiestnení, sile a pohybe vojsk protivníka); politická činnosť medzi obyvateľstvom; bojová činnosť najmä v prospech vojsk Červenej armády – ničenie živej sily, vojenskej techniky protivníka; likvidácia exponentov nacistckej okupačnej moci a kolaborantov a ď.

10 Tieto údaje uviedol časopis „RF segodnia“ č. 5/2005 v článku *Vtoroj front*. Presné údaje o tom, koľkí boli vyslaní do okupovaných častí ZSSR a koľkí na územie iných krajín, nie sú známe.

dili republikové a oblastné štáby partizánskeho hnutia v súčinnosti so štábmi príslušných frontov.

Všetky zúčastnené strany na týchto kompetenčných a mocenských hrách (KI, NKVD, GRU, ÚŠPH, republikové a oblastné štáby partizánskeho hnutia a štáby partizánskeho hnutia frontov, resp. zmocnenci ÚŠPH) vytvárali vlastné školy, výcvikové strediská a zariadenia, v ktorých pripravovali ilegálnych pracovníkov, veliteľov a štáby budúcich partizánskych jednotiek, špecialistov radistov, mínerov, prieskumníkov a spravodajcov, agentov a rezidentov spravodajských sietí.

ŠKOLY ZVLÁŠTNEHO URČENIA KOMUNISTICKEJ INTERNACIONÁLY, NKVD/ KGB A ČERVENEJ ARMÁDY

Programy vojenskej a spravodajskej prípravy zahraničných komunistov existovali v Komunistickej internacionále (ďalej len KI) fakticky od okamihu jej vzniku. V 20. rokoch vojensko-politické kurzy KI viedol fínsky komunista Tuure Lechen. Napriek tomu, že sovietske vedenie v 30. rokoch pochopilo, že socialistická revolúcia v Európe je v najbližšom období nereálna, a podstatnú časť vojenskej prípravy zrušilo, od občianskej vojny v Španielsku vedenie KI a sovietske bezpečnostné orgány oživilo mimoriadny záujem o cudzincov – komunistov, ktorí mali vojenské a spravodajské skúsenosti.

V rámci Kominterny fungovalo niekoľko špeciálnych škôl a kurzov; ich história je však dodnes utajovaná. Známe je len to, že sa tam školili špecialisti na prípravu a vyvolanie ozbrojených povstaní, na gerilovú vojnu, na únosy a likvidáciu osôb, diverzanti a i. Školy samotné boli dislokované v Moskve a mali niekoľko konšpiratívnych základní v Podmoskovskej oblasti. Podľa I. Starinova sa v nich pripravovali organizátori a vedúci činitelia partizánskeho hnutia v zahraničí vrátane vedúcich predstaviteľov komunistických strán (Wilhelm Pieck, Palmiro Togliatti, Maurice Thores, Mate Zalka, Alexander Zavadsky a ďalší)¹¹. Súbežne sa v týchto školách a ich zariadeniach pripravovali velitelia diverzných skupín partizánskych oddielov a vyšších jednotiek, ako aj ich náčelníci štábov. Príprava bola diferencovaná podľa úlohy, krajiny určenia a podľa funkcií vo vnútri výsadku.

Školy mali bohatú históriu v príprave spravodajcov a diverzantov už od roku 1925, keď z iniciatívy Bélu Kuna bola založená Internacionálna škola Kominterny, neskôr pomenovaná ako Leninská škola KI. Vojensko-politické kurzy KI (nazývané tiež partizánska akadémia) v 30. rokoch viedli Josif Aronovič Piatnickij (vlastným menom Osip Aronovič Taršis) a poľský komunista Karol Swierczewski¹². Hoci to nebola spravodajská škola, frekventanti používali falošné mená, učili sa konšpirácii a pravidlám ilegálnej práce. Pripravovali sa aj na spravodajsko-diverzné, bojové a ideologicko-organizačné úlohy v krajinách ich pôvodu. Neskôr Exekutíva KI v tomto smere spolupracovala so Zvláštnou skupinou v štruktúre NKVD, a na prípravu svojich kádrov od roku 1939 využívala výcvikové zariadenia NKVD a útvarov OSNAZ (zvláštného určenia) v Smolenskej oblasti.

Učebné programy vojensko-politických kurzov KI tvorila výučba nasledovných hlavných

11 Syn Josifa Aronoviča Piatnického – Vladimir Josifovič Piatnickij – v svojej práci *Razvedškola № 005*, ktorá je dostupná na <http://militera.lib.ru>, na str. 26 uvádza tiež Antonína Zápotockého. Ten skutočne v roku 1928 bol dlhší čas v ZSSR ako delegát IV. kongresu Červenej odborovej internacionály (v apríli) a VI. kongresu KI (júl – august) a mohol teda v tom čase absolvovať vojensko-politické kurzy Kominterny.

12 Karol Swierczewski (1897 – 1945) bol známy pod straníckym pseudonymom Karl Karlovič Walter.

predmetov: teória a prax ozbrojených povstaní, destabilizácia a rozklad ozbrojených síl buržoázie, taktika partizánskeho a pouličného boja, záškodnícka činnosť a dokonalé zvládnutie ručných a automatických zbraní. Okrem toho učebný program zahrnoval jazykovú prípravu, zemepis a dejiny priestoru budúcej činnosti. Osobitná pozornosť bola venovaná technikám tajného písma, pravidlám konšpirácie, šifrovaniu, morzeovke a spojovacím prostriedkom. V bojovej časti boli vycvičení pre velenie na stupni rota.

Na záver školenia boli frekventanti podrobení náročnej previerke, pri ktorej sa zisťovala ich spôsobilosť tajných agentov a preveroval sa stupeň ich pripravenosti. Všetci museli podpísať písomný záväzok spolupráce s orgánmi sovietskej rozviedky. Tí frekventanti, ktorí zložili skúšky a uspeli v previerkach ešte pred odchodom do miesta svojho pôsobenia absolvovali všeobecný kurz vojenskej prípravy vo vojensko-športovom tábore KI.

Na prelome 30. a 40. rokov vojensko-politické kurzy boli súčasťou Internacionálnej školy Kominterny (tiež Leninská škola – pozn. O. V.) a 101. diverznej školy Kominterny. Prvá bola umiestnená v obci Balašicha¹³ v Podmoskovskej oblasti, druhá – po evakuácii ústredných orgánov z Moskvy – v bývalej sedliackej usadlosti Kušnarenkovo, 60 km od baškirskej metropoly Ufy.

Po 22. júni 1941 Výkonný výbor Komunistickej internacionály navrhol Všeľvázovej komunistickej strane (bolševikov) a sovietskej vláde, aby sa v brigáde osobitného určenia, ktorú už od júna 1941 formovali v Moskve v kooperácii Kominterny, NKVD a Spravodajskej správy Generálneho štábu, postavil špeciálny internacionálny pluk, organizačne začlenený do zostavy samostatnej motostreleckej brigády zvláštneho určenia (OMSBON). Výkonný výbor KI zamýšľal do pluku zoskupiť všetkých komunistických emigrantov rôznych národností, ktorí žili v ZSSR, približne 2 000 osôb. Brigáda mala mať okolo desať tisíc príslušníkov a plniť dve hlavné úlohy – po prvé, brániť Moskvu, po druhé, vytvoriť rezervu síl na zvláštne operácie v tyli nemeckých vojsk. Návrh bol schválený. Velenie brigády trvale venovalo pozornosť aj druhej úlohe: zväčšiť počet príslušníkov a vytvoriť hlavnú základňu na prípravu a vysielanie prieskumných a sabotážnych skupín do tyli nepriateľa, vytvoriť centrum pre organizáciu, podporu, rozvoj a koordináciu partizánskeho hnutia v okupovaných oblastiach.

Prvý internacionálny pluk tvorili veteráni občianskej vojny v Španielsku (spolu 320 osôb, čo predstavovalo približne tretinu celkového stavu), z hľadiska početnosti za nimi nasledovali Rakúšania, ďalej sú uvádzaní Bulhari, Česi, Slováci, Poliaci, Maďari, Juhoslovania, Rumuni, Gréci, Taliani, Nemci, Vietnamci, Francúzi, Fini a niekoľko Britov.

Príslušníci pluku sa od prvých dní pripravovali na plnenie svojich špecifických úloh: zabezpečiť všestrannú prípravu skupín bojovníkov rovnakej národnosti a ich vysielanie do okupovaných krajín vrátane Československa. Napriek tomu, že Česi a Slováci sú uvedení na tretom mieste, poznáme zatiaľ len dvoch príslušníkov (Josef Baier – Bejdo a Karel Smíšek). S určitou pravdepodobnosťou však môžeme predpokladať, že v nej boli tiež ďalší Česi a Slováci, a že prvé skupiny vysadených nielen do Čiech a na Slovensko v druhej polovici roku 1941 a v prvej polovici roku 1942 sa regrutovali aj z príslušníkov internacionálneho pluku.

Tri prápory 2. pluku boli sformované zo sovietskych štátnych, stranických a komsomolských funkcionárov, príslušníkov vojenskej rozviedky a kontrarozviedky, športovcov klubu Dynamo¹⁴.

13 Iste nie je bez zaujímavosti, že v tomto priestore už v roku 1938 bola umiestnená Škola zvláštneho určenia (ŠON), po nej od roku 1943 Spravodajská škola (RAŠ) a v súčasnosti tu sídli Vysoká škola FBS.

14 Podrobne pozri SUDOPLATOV, A.P.: *Tajný život generála Sudoplatova. Pravda a výmysly o mojom otcovi*.

V rámci samostatnej motostreleckej brigády zvláštneho určenia bolo pripravených 803 radistov, 534 inštruktorov – mínerov, 5 255 mínerov a viac ako 4 000 iných špecialistov¹⁵.

Za príklad aktívneho využitia príslušníkov internacionálneho pluku na spravodajsko-diverzné účely by mohli poslúžiť osudy prvých spravodajsko-diverzných skupín vyslaných do Bulharska, v súčinnosti s NKVD a Hlavnou spravodajskou správou (GRU) ČA. V priebehu troch jesenných mesiacov roku 1941 bolo zo Sovietskeho zväzu do Bulharska dopravených takmer 50 ľavicových politických emigrantov, v drvivej väčšine aktívnych komunistov. Prvých 32 začalo prípravu 8. júla 1941 v Podmoskovsku pod kuratelou NKVD. Zostavili z nich sedem diverzno-spravodajských skupín, z ktorých dve boli do operačného priestoru dopravené ponorkami. Zvyšných päť skupín (Ivan Colov – Vinarov; Christo Boev; Georgi Jankov a d.) bolo vysadených z lietadiel, ktoré štartovali zo Simferopolu, v čase od polovice septembra do polovice októbra 1941.

Z ponoriek Čiernomorskej flotily boli vysadené skupiny plk. Cvjatko Koleva Radojnova (19 osôb) a Mirka Stankova (9 osôb). Ako prvá bola už 7. augusta 1941 ponorkou III-211 zo 4. ponorkového oddielu 1. ponorkovej brigády pod velením kapitána-poručika Alexandra Daniloviča Deviatka dopravená skupina plk. Radojnova. Avšak mimoriadne zlé počasie dovolilo uskutočniť výsadok v piatich gumených čnoch v ústi rieky Kamčija na zalesenom pobreží južne od Varny a severne od mysu Emine až o štyri dni neskôr. Vo funkcii radistu – šifranta bol do tohto výsadku zaradený Josef Bejdo – Baier.¹⁶

Politickí emisári KI a KSC absolvovali osobitný výcvik, ktorý sa spravidla začínal zaradením do Leninskej školy Komunistickej internacionály v Moskve a po evakuácii štátnych a stranických orgánov v obci Kušnarenkovo. Tu sa vyškolil tiež rad funkcionárov KSC, ktorí boli neskôr účastníkmi špeciálnych operácií. Prvými, ktorí prešli takou prípravou, boli stranícki funkcionári. Medzi nich patrili napr. Jan Harus, Miroslav Pich-Tůma, Augustin Schramm (tiež Šram), Josef Hečko, Josef Altrichter, Dragutin Šmidke¹⁷ a ďalší, s ktorými sa počítalo, že budú vysadení v operačnom priestore na území bývalého Československa. Vybraný káder poslucháčov bol po niekoľkých mesiacoch odtiaľ preradený do vyššieho typu školy, ktorá bola umiestnená v lesnom zámočku neďaleko sovchozu Nagornaja pri Moskve. Tu boli frekventanti v starostlivosti zahraničného oddelenia VKS/b/ pripravovaní na svoje poslanie. Potvrdzuje to aj Václav Kopecký: „*My (t.j. moskovské vedenie KSC, pozn. O. V.) jsme v Moskvě a po evakuaci z Moskvy do Ufy v tomto baškírském městě připravovali celou řadu soudruhů k vyslání domů pro posílení ilegálního vedení strany. Soudruzí byli připravováni ve zvláštních kurzech, v nichž se cvičili i ve skoku s padákem.*“¹⁸ a konkrétne uvádza Rudolfa Vetišku, Jana Harusa, Josefa Altrichtera, Karola Černockého, Karola Šmidkeho a Karola Bacílka, Olexu Borkaňuka, Zoltána Schönherza, Hannu Turjanicovú, Ladislava Zrzu. Okrem nich boli do priestoru rozbitého Československa s úlohami Komunistickej in-

Kniha 2. Moskva : Olma-Pres,1998.

15 CVETKOV, A., prof. plk., DrSc.: Čekisti ve Velkej vlasteneckej vojne, 3. Publikované na http://www.nasledie.ru/oboz/N02_00/02_24.HTM

16 Kompilované z dokumentov a publikovaných štúdií na ruských a bulharských internetových stránkach <http://www.navy.ru/history>, <http://zurnal.lib.ru>, <http://artofwar.ru>, <http://calendar.dir.bg>. Týmito otázkami sa zaoberal dokonca bulharský parlament na svojej 119. schôdzi 4. septembra 1992! Pozri protokol rozpravy na <http://www1.parliament.bg>

17 Dragutin Šmidke bol vybraný pre prácu v tyle nepriateľa už na začiatku Velkej vlasteneckej vojny. V rokoch 1941 – 1943 absolvoval Leninskú školu Kominterny, potom výcvik dôstojnícky, rádiotelegrafický a paradasantný. Na Slovensko sa vrátil spolu s otcom na začiatku Slovenského národného povstania vo funkcii radistu a šifranta Hlavného štábu partizánskych oddielov na Slovensku.

18 KOPECKÝ, V.: KSC a ČSR., Praha : SNPL, 1960, s. 309.

ternacionály a moskovského vedenia Komunistckej strany Československa vysadení Ladislav Zrza (s K. Černockým), Andreas Holek, radista František Klein spolu s Rudolfom Vetiškom, Antonín Vohradník a Karel Procházka, Rudolf Procházka s Rudolfom Peschlom, Alfred Pompe a zrejme aj ďalší¹⁹.

O školách zvláštneho určenia NKVD/KGB a GRU/RU GŠ, ktoré pripravovali hlavne agentov a rezidentov zahraničnej civilnej a vojenskej rozviedky, existuje veľmi málo vierohodných a overených informácií. Archívne pramene nie sú doposiaľ verejnosti prístupné. Hlavný informačný prameň preto predstavuje memoárová literatúra bývalých pracovníkov štátnej a vojenskej rozviedky, kontrarozviedky, ako aj poznatky zverejnené prebehlielmi týchto služieb na Západ. O tzv. partizánskych školách, naopak, existuje bohatá pramenová základňa.

Bezpečnostné zložky štátu, ako sme už naznačili, boli často reorganizované; ich ciele a úlohy sa však zásadne nemenili. 10. júla 1934 orgány štátnej bezpečnosti boli začlenené do Ľudového komisariátu vnútorných vecí (NKVD) ZSSR. Na jeho čele stáli postupne G.G. Jagoda, N.I. Ježov a od novembra 1938 L.P. Berija. 3. februára 1941 bolo NKVD rozdelené na dva samostatné orgány – NKVD ZSSR na čele s P. Berijom a Ľudový komisariát štátnej bezpečnosti (NKGB) ZSSR na čele s V.N. Merkulovom, avšak už v júli toho istého roku boli opäť spojené do jediného orgánu – NKVD ZSSR. V apríli 1943 NKGB opäť obnovili. Týmto organizačným – a kompetenčným – zmenám podliehali tiež školy a zariadenia oboch ministerstiev.

V súvislosti so zmenami v stratégii a taktike na konci roku 1936 bola vytvorená Škola zvláštneho určenia Hlavnej správy štátnej bezpečnosti Ľudového komisariátu vnútorných vecí (GUGB NKVD ZSSR) na prípravu veliteľov prieskumno-diverzných skupín a oddielov v tyľe protivníka. Náčelníkom školy bol A.V. Gorskij, jeho zástupcom M.M. Akseľrod. V prvých dvoch rokoch činnosti „ŠON“ (škola osobogo naznačenia) pripravovala po 30 frekventantov. Samotná „ŠON“ bola reorganizovaná na Školu rozviedky 1. hlavnej správy NKGB, v skratke „RAS“ (razvedyvatelnaja škola). Objekty školy sa nachádzali za hranicami Moskvy v rajóne osady Balašicha. Neskôr vznikli tri obdobné školiace zariadenia.

20. júla 1941 v štruktúre NKVD ZSSR (po zlúčení NKVD a NKGB) bola vytvorená 1. (spravodajská) správa. Do jej organizačnej štruktúry, potvrdenej 12. augusta 1941, patrila tiež Škola zvláštneho určenia a okrem iných tiež 1. odbor, ktorý sa zaoberal priestorom strednej Európy, menovite Nemeckom, Maďarskom, okupovaným Poľskom a Československom; jeho súčasťou bolo tiež ukrajinské oddelenie.

V rokoch 1941 – 1945 v útvaroch zvláštneho určenia NKVD, resp. NKGB (OMSBON a OSNAZ) sformovali, pripravili a do nemeckého tyľa v okupovaných častiach Ruska, Ukrajiny, Bieloruska, baltských republík, Poľska, Československa a Maďarska vysadili dve stovky špeciálnych (operatívno-bezpečnostných) skupín a špeciálnych oddielov. V špeciálnej skupine bolo od troch do desať príslušníkov, v špeciálnom oddiele dvadsať až sto ľudí²⁰. Spolu bolo takto vysadených asi 7 000 osôb. Nie sú známe relevantné informácie o príprave čs. občanov v týchto zariadeniach. Tí boli zrejme pripravovaní na svoju misiu až po ustanovení

19 Pozri tiež ŠOLC, J.: *Za frontou na východě. Českoslovensští parašutisté ve zvláštních operacích na východní frontě za druhé světové války (1941 – 1945)*. Cheb : Svět křidel, 2003, s. 31-34.

20 História vytvorenia jednotiek zvláštneho určenia orgánov štátnej bezpečnosti 1941 – 1945. In: www.artowar.ru

Štvrtej správy NKVD²¹, resp. 4. oddelení podriadených stupňov²². Ich poslaním bola spravodajsko-diverzná činnosť proti Nemecku a Japonsku. Medzi ich úlohy patrila organizácia spravodajsko-diverzných skupín na okupovaných územiach ZSSR a štátov, územie ktorých využívalo Nemecko vo vojne proti ZSSR. Tieto orgány vytvorili sieť vlastných škôl na prípravu diverzantov a prieskumníkov/rozviedčikov. Do polovice roka 1942, keď prípravu partizánskych kádrov prevzal ÚŠPH, uvedené orgány štátnej bezpečnosti vyslali cez líniu frontu 1 798 partizánskych oddielov so 70 796 bojovníkmi a 1156 diverzno-prieskumných skupín v sile 7 143 mužov²³. Vo vzťahu k bývalému Československu, najmä v záverečnej fáze druhej svetovej vojny, hrala významnú rolu 4. správa NKVD Ukrajiny. Podľa svedectiev priamych účastníkov²⁴ od jesene 1942 do jesene 1943 fungovala škola zvláštneho určenia pre diverzantov UNKVD mesta Moskva a Moskovskej oblasti. Išlo o jednu zo vzdušne výsadbkových jednotiek OMSBON (88. deštručný práporu NKVD ZSSR dislokovaný v meste Pokrov v Petušinskom rajóne Vladimirskej oblasti). Škola sa mala nachádzať spolu s niekoľkými špeciálnymi jednotkami operatívnej rozviedky SPECNAZ NKVD v podmoskovskej osade Bykovo, kde bolo tiež letisko pohraničných vojsk NKVD.

Základňu pre výber výsadbkových skupín Ludového komisariátu obrany a NKVD, určených do rozbitého Československa, na začiatku vojny predstavoval zvyšok tzv. Poľského legiónu resp. Čs. vojenskej skupiny – východnej, internovanej v tábore Ludového komisariátu vnútra v suzdalskom kláštore, a niektorí z preverených politických emigrantov, najmä komunistov, ktorí prešli do Sovietskeho zväzu, a to napriek tomu, že politická emigrácia a vojenská skupina sa na prelome rokov 1939 a 1940 úplne rozišli, a v samotnej vojenskej skupine sa vyostrieli názorové pozície do krajných polôh antikomunizmu, resp. sektárstva. Niekoľko desiatok vojakov sa postavilo proti odchodu do Francúzska, proti časti dôstojníkov, ktorých označili ako nositeľov antisemitizmu, nacionalizmu, antidemokratizmu či priam fašizmu²⁵. Avšak nikto z nich, až na mizivé výnimky, vtedy Sovietsky zväz nepoznal z vlastnej skúsenosti, nič nevedel o deformáciách spôsobených stalinským kultom osobnosti, o zvoli berijovskej mocenskej byrokracie, o pracovných táborech NKVD... Jedinú alternatívu fašizmu vtedy videli v Sovietskom zväze – buď sa vrátiť s jeho pomocou, alebo sa nevrátiť vôbec.

Prví tzv. hviezdari odišli do špeciálnej prípravy ešte z tábora v Orankách. Na druhý deň po nacistickom útoku na ZSSR tridsaťpäť ľavicovo orientovaných z celkového počtu šesťde-

21 Vznikla na základe rozkazu NKVD ZSSR č. 00145 z 18.1.1942.

22 Boli vytvorené na základe rozkazu NKVD ZSSR č. 001151 zo dňa 25.8.1942.

23 Citované podľa PJATNICKIJ, VJ. : *Za linieju sovietsko-germanskeho fronta*. In Novaja i novejšaja istoria, № 3, 2005, s. 12 s odvolaním na Štátny archív Ruskej federácie, fond. 9476, šk. 1, aj. 276, s. 2.

24 Vstreča veteranov-razviedčikov. Správa o stretnutí veteránov rozviedky z 11.8.2008. <http://www.srpo.ru>

25 53 opozičníkov bolo 10.6.1941 z Východnej skupiny čs. armády vylúčených. Boli to: Alois Bajnar, Jaroslav Blažek, Bernard Bražina, Josef Cmund, Karol Čapliar, Ferdinand Čihánek, František Gurecký, Andrej Hagyar, Viliam Holáci, Vojtech Horváth, Augustin Horváth, Karel Hovúrka, Josef Hrušík, Erich Hutterer, Izák Chajmovič, Peter Jágrík, Augustín Janek, Eduard Janošec, Vilém Janota, Ján Junas, Karol Juraj, Ignác Jurišta, Jakub Kleimann, Rudolf Koloničný, Oldřich Komberec, František Kovář, František Kysela, Arnošt Langer, Ján Lazar, Vojtech Lehocký, Rudolf Lejsek, Jozef Máčalka, Roman Martinec, Albert Matějka [správne Rudolf Matejka], Stanislav Mikulec, Rudolf Mišutka, Josef Procházka, Ludvík Prymus, Jan Restl, Miroslav Sasák, Ján Segeč, Jan Segiňák, Dezider Schwarz, Šebastián Slámka, Antonín Srkal, Bedřich Steiner, Josef Stienhauer, František Šimice, Antonín Urban, Josef Vodička, Izák Weiss, Karol Zábrodský, Evžen Zollmann. ÚVA-VHA, fond Poľský legion, i.j. 22, Skupinový rozkaz č. 134 z 9.6.1941, čl. 3.

S polovicou z nich sa stretneme v rôznych výsadbkových skupinách...

siatsedem príslušníkov čs. vojenskej skupiny, ktorí odmietli odísť na Západ, si podalo hromadnú žiadosť o zaradenie do Červenej armády²⁶.

Trocha iné svedectvo podáva príslušník suzdalskej skupiny Oldřich Kvapil: „Zůstal jsem nakonec v Sovětském svazu. Jako voják jsem dostal rozkaz, jako voják jsem ho – a velmi rád – poslechl. Kdo nás vybíral, nevím. Nemohl mi to ani po válce přesně říci náš tehdejší velitel, soudruh Svoboda. Řekl mi jen, že na výběru se podílely orgány naše a vyjadřovaly se k němu i orgány sovětské. Byla nás necelá stovka. Nevím přesně, s jakým cílem byl prováděn první výběr. Vím ale, že jsem v lednu roku čtyřicátého prvního podepisoval prohlášení o tom, že se dávám k dispozici k plnění zvláštních úkolů na území okupované vlasti. První skupina z našich řad odletěla na území vlasti brzy po vypuknutí války.“²⁷

Podmienky československo-sovietskej vojenskej dohody z 18. júla 1941 umožnili sformovať v ZSSR z československých občanov prvé dve výsadkové skupiny. Jedna bola určená na Moravu a druhá na Slovensko. V každom prípade zo suzdalskej skupiny ešte v auguste a v septembri 1941 bolo 24 tzv. hviezdárov vysadených na územie bývalého Československa²⁸, aby tu plnili spravodajské úlohy v prospech GRU.

Príprava prvej skupiny Slovákov a Čechov zo skupiny hviezdárov vrátane paradiverzného kurzu sa začala 15. júla 1941, keď bolo dvanásť slovenských a deväť českých dobrovoľníkov programu AROŠ prevezených do Moskvy a odtiaľ do bývalej vily maršala Tuchačevského, v rekreačnom stredisku Schodnoje. Praktický výcvik absolvovali spoločne s asi stovkou Rumunov, Maďarov, Juhoslovanov, Poliakov a Nemcov.

Obsahom 14-dňovej teoretickej a praktickej prípravy boli zásady vojenskej topografie a orientácie v teréne, získavania informácií, šifrovania správ a obsluhy rádiostaníc, pocho-piteľne, strelba a ďalej základy práce s výbušninami, trhavinami a zápalnými látkami, ako ich získať a ako z nich pripravovať výbušné zariadenia. Okrem spoločného výcviku absolvovali ešte výberovo špeciálny zdokonaľovací výcvik podľa predpokladanej špecializácie a služobného zaradenia. Toto sa však udialo už v Pavlovskej Slobode, kde boli zostavené jednotlivé skupiny²⁹.

Kým pre akcie v protektoráte bolo vybraných deväť českých dobrovoľníkov³⁰, pre spravodajské akcie programu AROŠ na Slovensku sovietska komisia vybrala z príslušníkov bývalého tzv. poľského legiónu, resp. Čs. vojenskej skupiny – východnej Karola Zábrodského, Jozefa Máčalku, Gustáva Horvátha, Vojtecha Horvátha, Jána Slámku, Viliama Holécziho, Jána Segeča, Rudolfa Mišutku, Petra Jágrika, Jána Lazara, Rudolfa Matejku a Andreja Hagyarího-Hronského. Po skončení výcviku boli rozdelení do skupín. Veliteľom a súčasne radistom prvej skupiny bol J. Lazar, jeho zástupcom bol V. Holéczi, a ďalej tu boli R. Matejka a A. Hagyarí. V druhej skupine boli veliteľ K. Zábrodský, jeho zástupca J. Máčalka a radista G. Hor-

26 Niektoré nové a zaujímavé údaje o tejto skupine ľavicových radikálov nájdeme v SVOBODA, L.: *Deník z doby válečné*. Praha : Mladá fronta, 2008.

27 KVAPIL, O.: *Přátelství*. In: Dukla večně živá, 4. Dukelské muzeum Svidník/Východoslovenské nakladatelstvo, Košice 1982, s. 114.

28 Archiv Ministerstva vnitra České republiky Praha, f. 302-36-1 Píkovy zprávy z SSSR (ZOE 5095a/42) z 7. a 8. 4. 1942.

29 BENČÍK, A. – KURAL, V.: *Zpravodajové generála Píky a ti druzí*. Praha : Merkur, Praha 1991, s. 45. Tiež ŠOLC, J.: *Z československo-sovietskych vzťahov na spravodajskom fronte v rokoch 1939-1941*. In: Zborník Múzea Slovenského národného povstania 5. Múzeum SNP, Banská Bystrica 1980, s. 18-19.

30 K. Hovůrka, E. Janošec, J. Restl, F. Čihánek, J. Lejšek, O. Komberec, R. Koloničný, J. Procházka, M. Horovský, V. Janota.

váth. Tretiu. skupinu tvorili J. Segeč (veliteľ) a V. Horváth a v poslednej, IV. skupine boli R. Mišutka (veliteľ) a P. Jágrík³¹.

Otázky prípravy a osudy výsadkárov z programu Aroš boli už spracované a publikované,³² a preto sa nimi nebudeme ďalej zaoberať. Naopak, menej známe a nové poznatky vyplynuli zo svedectva Ing. Andreja Kaboša³³, ktorý absolvoval oddelenú osobitnú prípravu a bol vysadený ako pravdepodobne prvý z čs. občanov už 10. augusta 1941 v okupovanom Poľsku. Ing. A. Kaboš³⁴ bol vycvičený v skupine s ďalšími piatimi frekventantmi z Nemecka a Číny ako radista v prijímaní a vysielaní fónie a morse, a v zostrojovaní vysielачky vo výcvikovom stredisku radistov, vzdialenom asi 40 minút jazdy vlakom od Moskvy. V júli 1941 bol preložený do nemeckého oddelenia GRU (5. oddelenie spravodajskej správy Ludového komisariátu obrany ZSSR).

Keď bol v Buzuluku na základe vojenskej dohody medzi sovietskymi a exilovými čs. vojenskými orgánmi z 27. septembra 1941 založený Prvý čs. poľný prápor v ZSSR, špeciálna príprava pokračovala aj tu. Napr. neskorší veliteľ roty zvláštnych úloh npor. František Slavíček absolvoval pod vedením poručíka Červenej armády Hofsteina rádiotelegrafický výcvik. Do Buzuluku prišiel tiež des. Teodor Fiš, politický emigrant, ktorý po 22. júni 1941 vstúpil do Červenej armády a pod tlakom NKVD absolvoval „dobrovoľne“ diverzný kurz v Leninskom a mal byť vysadený do nemeckého tyla.

Vhodných ľudí si ústredná vojenská spravodajská služba GRU, NKVD a NKGB vybrali tiež zo zakarpatských Ukrajincov, ktorí boli za nelegálny prechod sovietskej hranice internovaní v lágroch NKVD. Pre nich prihlásenie sa za československého občana a vstup do čs. vojenskej jednotky boli jedinou cestou z lágra. Výber prebiehal neskôr tiež v antifašistickej škole³⁵ pri zajateckom tábore č. 27 v Krasnogorsku a určite i v ďalších táboroch. Napríklad Erich Kulka³⁶ uvádza zajatecké tábory Volosnica, Chrenovoje, Nový Oskol, Davidovka a Svinojitel vo Voronežskej oblasti, Bajkalstroj v Čeljabinskej oblasti, tábory č. 72 na Urale, č. 81 v Usmani, zvláštny tábor č. 24 v Krasnogorsku pri Moskve, Zaslava pri Kamenci Podolskom, Stanislav a iné. Neúplný zoznam čs. občanov internovaných v ZSSR, zоста-

31 ÚVA-VHA Praha, f. 308-119-5,6,13,14,17; 308-120-5; 308-121-15; 308-125-25.

32 Naposledy ŠOLC, J.: *Za frontou na východě*. Cheb : Svět křídel, 2003, s. 35-43.

33 Autorizovaný prepis magnetofónového záznamu rozhovorov s Ing. A. Kabošom 16.1.1997 a 20.1.1997 vo vlastníctve autora.

34 KABOŠ Andrej, Ing., narodený 25.8.1912 v Pécsi v Maďarsku, prislúchajúci do Liptovskej Porúbky, okr. Liptovský Mikuláš, Slovák, bez vyznania, otec Ing. Hugo Kaboš, matka Dr. Františka Krausová. Absolvoval Vysoké učení technické v Prahe, povoláním súkromný úradník vo firme A. ROZHON, staviteľ v Moravskej Ostrave. 160 cm vysoký. Vojenskú prezenčnú službu vykonal v rokoch 1935 – 1937 v 3. ženijnom pluku v Komárne. Dohovoril sa rusky, anglicky, francúzsky, nemecky, maďarsky a čiastočne španielsky. V máji 1939 na Orave prekročil hranice do Poľska a v Katoviciach z poverenia KSČ podchytoval komunisticky orientovaných emigrantov, ktorí nechceli vstúpiť do čs. vojska. Po porážke Poľska získal s pomocou Medzinárodnej organizácie na pomoc utečencom štatút politického emigranta a zamestnanie v Stalingradskej oblasti. V januári 1941 ho získali pre službu v Červenej armáde. Do 22. 7. 1941 ho v Moskve školili ako spravodajského dôstojníka a 10.8.1941 vysadili v Poľsku v priestore Secemina, pri Wlozszczowe (asi 10km severovýchodne od Przyłky). Asi 20. 8. 1941 prenikol na Slovensko, kde sa legalizoval a začal so spravodajskou činnosťou. Používal krycie meno Andrej Keller. ÚŠB ho odhalila s pomocou brnianskeho gestapa a konfidentov R. Mišutku a J. Kasíka, a 10.12.1941 ho v Liptovskom Mikuláši zatkla. ÚVA Praha, f. 308, šk. 119, zl. 12.

35 V hlásení J.V. Stalinovi o výsledkoch práce ministerstva vnútra a o výsledkoch práce s vojnovými zajatcami a internovanými je uvedené, že v antifašistických kurzoch a školách sa zúčastnilo 73 756 vojnových zajatcov. Medzi 4 529 Rumunmi, Maďarmi Rakúšanmi a Talianmi boli evidovaní tiež Slováci, Česi a Zakarpatskí Ukrajinci. Dokument publikovaný na internetových stránkach Štátneho archívu Ruskej federácie, f. 9401, inv. súpis 2, spis 269, listy 309–319.

36 Pozri KULKA, E.: *Židé v československé Svobodové armádě*. Praha : Naše vojsko, 1990, s. 240-244.

vený v Buzuluku na základe poznatkov z 29 táborov nútených prác, obsahoval najmenej 20 000 mien³⁷.

Dňa 3. januára 1942 Štátny výbor obrany ZSSR schválil amnestiu internovaných čs. občanov a NKVD bolo nariadené oslobodiť čs. občanov väznených na území ZSSR (pokiaľ neboli podozriví zo špionáže). Poručík Patrus uviedol, že na prelome rokov 1942/1943 prišlo z lágrov do čs. vojenskej jednotky asi 2 700 mužov³⁸. Po preradení do špeciálnych operácií to zväčša boli už skúsení bojovníci, napríklad V. Rusin, V. Kučeravý a I. Lenišinec bojovali už pri Sokolove.

Zakarpatských Ukrajincov a Slovákov z čs. vojenských jednotiek v ZSSR využívali – najmä po priblížení sa k čs. hranici z roku 1937 – orgány prieskumu strategických a operačných zoskupení frontov, armád a taktických zväzkov. Rekrutovali sa najmä z utečencov z území obsadených Maďarskom. Mnohí zakarpatskí Ukrajinci však neboli z táborov NKVD prepustení – sovietske orgány ich označili za maďarských štátnych príslušníkov. NKVD i Komunistická internacionála sa pokúšali prepúšťanie brzdiť, pretože podľa nich predstavovali „element protibolševický a vyložene československý“³⁹ a pokúšali sa ich využiť na vlastný prospech, ako svedčí depeša plk. H. Píku gen. S. Ingrovi a Dr. E. Benešovi do Londýna⁴⁰: „GPU potrebuje na diverzantské (parašutistické) účely príslušníkov z ČSR a rezervuje na tieto účely ešte rad internovaných ľudí, zajatcov i osôb na slobode.“ Väčšia vlna prepúšťania sa začala až na začiatku roka 1943. Ivan Komárnický však vo svojej spomienke⁴¹ uvádza, že už na jeseň 1942 z kazašského mesta Džambul k náhradnému útvaru do Buzuluku sprevádzal skupiny čs. občanov, prevažne zakarpatských Ukrajincov. Vstup do čs. vojenskej jednotky bol jedinečnou a často jedinou šancou na záchranu. Podobné riešenie prijali aj zajatci, ktorí k čs. jednotke prešli v auguste 1944 z maďarských pracovných táborov.

Sovietske orgány si vybrali v zajateckých táboroch aj zo slovenských vojakov, ktorí prebehli na sovietsku stranu, či padli do zajatia, resp. tých čs. občanov z obsadených území Sudet a južného Slovenska, ktorí boli prinútení nastúpiť do nemeckej, resp. maďarskej armády.

Armina Grünvalda⁴² vyslalo ministerstvo obrany ZSSR z poverenia moskovského vedenia KSČ do zajateckých táborov na Urale, aby tam vybral okolo 50 až 60 zajatcov vhodných na zaradenie do antifašistickej školy, ktorá sa práve zriaďovala v Gorkovskej oblasti. Ďalších zajatcov mal presunúť do zajateckého tábora č.. 27 v Krasnogorsku pri Moskve, kde sa konala štvormesačná antifašistická škola a kde boli sústredení dobrovoľníci, ktorí prebehli zo slovenskej armády. Preveroval ich národnú a politickú spoľahlivosť a približne tristo z nich predstavovalo prvý doplnok pre čs. vojenskú jednotku. Medzi absolventmi antifašistickej školy zo zajateckého tábora NKVD č. 27 sú v dobovom zozname uvedení por. Pavel Gajdoš a por. Ján Drugda a vojak Jozef Tuš⁴³.

37 Pozri RICHTER, K. – BENČÍK, A.: *Kdo byl generál Píka*. Nakl. Doplněk, Brno 1997, tiež ŠOLC, J.: Československá zpravodajská skupina v SSSR (duben-červen) 1941. In: *Historie a vojenství* č. 5, 1997.

38 VANAT, I.: *Zakarpatski ukrajinci v českoslovačkomu vojsku v SRSR*. In: *Šljach do voli. Cesta k slobode*. SPN/odbor ukrajinskej literatúry. Prešov 1966, s. 188.

39 pozri RICHTER, BENČÍK, ref. 37, s.161.

40 Tamže, s.165.

41 KOMARNICKÝ, I.: *Spomienky z boja proti fašizmu v druhej svetovej vojne na Východnom fronte a v Slovenskom národnom povstaní v rokoch 1939 – 1945*. Str.29. Rukopis z roku 1996 vo vlastníctve autora. I. Komárnický hovorí o 2 000 ľudí; porovnaj s údajmi Patrusa

42 GRÜNVALD, A.: *Spomienka na pobyt počas vojny v ZSSR*. In: *Príspevky k dejinám KSČ*, roč. 1966, č.4, s.567-573.

43 Archiv NKVD Moskva, f. 1/p, opis 02e, d. 537, s. 54.

Dňa 1. decembra 1943 bol A. Grünvald odoslaný do zajateckého tábora č. 82 v Usmani vo Voronežskej oblasti, kde boli internovaní slovenskí vojaci, ktorí prebehli pri Melitopole k Červenej armáde. 29. decembra vydali známe Prevolanie k slovenskému národu a armáde a stali sa jadrom 2. čs. samostatnej paradestnej brigády v ZSSR, z ktorej sa regruoval káder pre rotu osobitných úloh spojenú so špeciálnymi operáciami.

V Bykove sa na jar roku 1944 pripravovalo tiež 23 slovenských partizánov z rôznych sovietskych partizánskych zoskupení⁴⁴, ktorí sa zišli v Moskve. Ich diverzná, výsadková a politická príprava prebiehala od júna do augusta. Z týchto 23 bolo na Slovensko vysadených 19: sedem 16. septembra 1944 vo výsadkoch S. G. Morozova a N. V. Volkova pri Medzilaborciach a dvanásť vo výsadkovej skupine mjr. S. S. Korpuľova (Petrova) 19. septembra 1944. Pri pokuse o personálnu rekonštrukciu tejto skupiny na základe údajov vo fonde 308, keďže absentuje prístup k ruským a ukrajinským dokumentom – sa podarilo zaradiť 18 konkrétnych ľudí: Beňo Jozef, Kupkovič Dominik, Motešický Ján, Onder Karol (všetci v Morozovovej skupine), Kačalka Jozef, Macko Juraj, Pacut Rudolf, Sabolík Vasil, Zajac Rudolf (všetci vo Volkovovej skupine), Čerňan Šimon, Ďurček Gustáv, Falčan Samuel, Golas Ján, Horňáček Jozef, Rosiar Štefan, Santoris Michal (všetci v skupine Korpuľova – Petrova). Nepodarilo sa zaradiť Jozefa Dobrovodského a Jozefa Mydliara. Mená zvyšných nie sú zatiaľ známe.

Skutočnosť, že zariadenie v Bykove patrilo NKVD, jasne dokazuje, že štátna bezpečnosť si zachovala kontrolu i v armádnych zložkách, včítane jej spravodajskej služby. A keďže veľký počet čs. občanov využili pre svoje záujmy a ciele práve orgány vojenskej rozvedky a kontrarozvedky podliehajúce Hlavnej spravodajskej správe Generálneho štábu (GRU GŠ), je evidentné, že títo rezidenti, agenti a spravodajcovia boli NKVD kontrolovaní.

Niektorí jednotlivci (radisti – rezidenti) absolvovali dlhodobú prípravu v Ústrednej spravodajskej škole či Ústrednej škole veliteľov Generálneho štábu Červenej armády v Moskve. Školu Hlavnej správy rozvedky generálneho štábu Červenej armády absolvoval napríklad Ján Lazar, po neúspechu programu AROŠ vysadený 16. marca 1943 na Slovensku. Školenie radistu rezidenta pre strategickú rozvedku trvalo šesť mesiacov a príprava sa skladala z predmetov: úvod do spravodajskej služby, sebaobrana a boj zblízka, strelba, topografia a orientácia v teréne, organizácia bezpečnostného, správneho a hospodárskeho aparátu Tretej ríše, výsadková príprava, spojovacia príprava „a mnoho špeciálnych predmetov“. Záverečné cvičenie prebehlo v uliciach Moskvy. Po skúškach, pred odchodom do akcie, frekventant, ktorému bola prepožičaná dôstojnícka hodnosť Červenej armády strávil v meste ešte krátku dovolenku⁴⁵.

Osobitnou prípravou v kurzoch Vysokej školy Generálneho štábu Červenej armády prešli okrem J. Lazara tiež Adolf Szinay a jeho radista Gustáv Janek, ktorí po vysadení 25. 3. 1943 pri Sandomierzi mali vykonávať spravodajskú činnosť pre GRU v Protektoráte Čechy a Morava.

Prípravou riadenou orgánmi GŠ ČA prešli tiež Vincent Tkáčik s Alexandrom Geričom a Anton Hirner s Vincentom Medekom.

V októbri 1943 orgány sovietskej vojenskej rozvedky získali na spoluprácu príslušníkov 13. letky Vzdušných zbraní slovenskej armády Vincenta Tkáčika a Alexandra Geriča. Oba boli v rámci svojej prípravy zaradení do spravodajskej školy pri Ústrednej škole prípravy štábných pracovníkov v osade Pionerskaja v Moskovskej oblasti. Po skončení prípravy boli A. Gerič (Lores) ako rezident a V. Tkáčik (Čáp) ako radista v noci z 29. na 30. júna 1944 vy-

44 ÚVA-VHA Praha, f. 308, šk. 120, zl.35 – 44, šk. 122, zl. 2 – 11.

45 ÚVA-VHA Praha, f. 308, šk. 120, zl.5.

sadení padákmi do priestoru Trenčín s úlohou vykonávať spravodajskú činnosť v tyle protivníka v smere Žilina – Bratislava⁴⁶.

Po absolvovaní špeciálneho výcviku v Krasnogorsku bol 23. júla 1944 v katastri obce Malá Čausa pri Bojniciach desantovaný výsadok v zložení veliteľ poručík Anton Hirner a radista Vincent Medek. Vytvorili spravodajskú skupinu Bohuš-Viktor⁴⁷, ktorá okrem osobitných úloh pre Červenú armádu spolupracovala aj s Hlavným štáбом partizánskych oddielov. V polovici októbra 1944 na pokyn HŠPO sa spojili s Františkom Lipkom a utvorili novú skupinu Smrek – Bohuš, ktorá po celý čas udržiavala rádiové spojenie s moskovským vedením KSC.

Je pravdepodobné, že spravodajskou prípravou v orgánoch vojenskej rozviedky a kontrarozviedky Červenej armády, ako aj NKVD/NKGB, prešlo oveľa viac čs. občanov. Napríklad len v období od 1. januára do 8. mája 1945 sovietske spravodajské organizácie vysadili na čs. území najmenej 231 osôb v 35 skupinách, v ktorých boli zaradení čs. štátni príslušníci⁴⁸.

Prieskumná a spravodajská činnosť v partizánskom hnutí bola čoraz previazanejšia s činnosťou orgánov rozviedky Červenej armády, a to najmä tam, kde k partizánskym oddielom boli dodatočne vysadení odborníci na prieskum. Tí sa pripravovali v ústredných kurzoch, ktoré sa konali od roku 1943 na pôde Vysokiej školy Generálneho štábu a každoročne pripravovali zhruba 500 ľudí. Okrem toho pri Spravodajskej správe GŠ Červenej armády bola vytvorená osobitná skupina pre prípravu veliteľského zboru prieskumno-diverzných orgánov. V tomto type škôl sa pravdepodobne nepripravoval žiaden z čs. občanov.

Zo spisového materiálu fondu 308 sú bez ďalších podrobností známe aj iné výcvikové strediská, v ktorých prebiehala príprava osôb vybraných do rôznych výsadkových skupín. Nachádzali sa spravidla v blízkom okolí Moskvy, kam boli zväčša sústredené špeciálne kurzy (šifrovaní, niektorých radistov a pod.). Príprava však prebiehala aj v iných mestách, napr. v Abramove, Stanislavove, Novochoopersku, Lvove, a inde. Jeden z čs. príslušníkov výsadku NKVD absolvoval sedemtyždňovú spravodajskú prípravu v Charkove, dvojmesačný diverzný kurz, tri týždne sa učil boj zblízka a potom absolvoval ešte výsadkový kurz.

Jednotlivých rozviedčikov – diverzantov a skupiny hĺbkového prieskumu pripravovali školy v rámci každého frontu, resp. jednotlivých armád. Tento typ prípravy absolvovali prakticky všetky skupiny prieskumu. Napríklad plukovník vo výslužbe Ján Ilanovský, príslušník 2. čs. samostatnej paradasantnej brigády v ZSSR vo funkcii technika podvesných systémov autorovi ukázal vo svojom pracovnom zápisníku z roku 1944 zašifrovanú poznámku o špeciálnej výsadkovej príprave skupiny príslušníkov 2. čs. pđbr, na ktorej sa zúčastnil ako inštruktor. Skupinu tvorili čatár Ján Budaj, desiatnik Michal Čabrúň a vojaci Ondrej Drulák, Ondrej Horčík, Ondrej Izák, Ivan Kantor, Ivan Kobra, Ondrej Ščambora a Václav Šimon. Výcvik sa konal v Jefremove v období marec – apríl 1944 pod vedením nadporučíka ČA Vladimíra Kozlovského a údajne súvisel s prípravou vstupu na územie Slovenska. Menovaní vojaci nie sú uvedení ani v zozname roty zvláštnych úloh, nie sú ani medzi absolventmi kurzov organizovaných UŠPH, ani v zozname vojakov, odovzdaných štábu 4. UF.

Ako príklad úrovne prípravy na tomto stupni môže slúžiť príklad 25 príslušníkov 1. čs. sa-

46 Z Archívu Generálneho štábu Ruskej federácie sa podarilo získať kmeňový list V. Tkáčika a spresniť jeho doposiaľ nejasnú činnosť medzi jeho prvým a druhým vysadením na Slovensku, ako aj spôsob a úroveň jeho prípravy.

47 Podrobnejšie pozri HIRNER, A.: *Boje za frontom*. Bratislava : Pravda, 1981.

48 ŠOLC, J.: *Bylo málo mužů*. Praha : Merkur, 1991, s.328. K dispozícii sú aj iné údaje o počtoch vysadených.

mostatnej brigády v ZSSR, ktorí sa dobrovoľne prihlásili k plneniu osobitných úloh na území Karpatskej Ukrajiny⁴⁹. Dňa 1. júla 1944 v obci Kulačkovice (východne od Kolomyja) bolo od skupiny odčlenených sedemnást príslušníkov brigády, z ktorých náčelník rozvedky 18. armády vybral skupinu hľbkového prieskumu do priestoru Jasina – Rachovo. Boli v nej slob. Stanislav Podymský, voj. Ivan Boldaňuk, voj. Vasil Tafičuk a čat. Nikolaj Kubarič. Velením poveril opäť ppor. D. Popjuka. Ostatných zadelili do troch skupín a vzájomne ich izolovali. V prvej skupine boli rtn. Juraj Dolinka a čat. Juraj Rusin s ruskou radistkou, v druhej rtn. Vasil Nosa, čat. Michal Štefuca a ruská radistka. Skupiny boli určené do priestoru Mukačevo – Svalava – Nižní Verecki, resp. Draho – Chust – Ťačevo – Dubovoje. K tretej skupine v zložení rtn. Vasil Maruščinec, čat. Ivan Petrišče a des. Ján Čoukaš pripojili okrem sovietskeho radistu aj zajatého Ukrajince z maďarskej armády.

Príprava pod vedením mjr. Jakovleva trvala tri týždne, prebiehala na ubikáciách a bola čisto teoretická – len čat. Rusin dostal príležitosť raz zložiť padák. Frekventanti si sťažovali aj na stravu – jej hlavnú časť predstavovalo „stuchnuté pšeno“. Na konci prípravy im zástupca mjr. Jakovleva kpt. Korin oznámil, že vzhľadom na vývoj situácie a na základe rozkazu veliteľa 1. UF je skupinám určený nový operačný priestor mimo územia Československa v pásme 18. armády. Na druhý deň mjr. Jakovlev vykonal predzoskokovú prípravu a o týždeň boli skupiny prevezené na letisko. Nasadená bola však len tretia skupina a pravdepodobne všetci zahynuli – ostatní neskôr videli ich vyznamenania a časti výstroja u veliteľa oddielu. Prvá skupina bola vrátená k brigáde, kým skupina rtn. Vasila Nosa zostala v pohotovosti.

ŠKOLY ZVLÁŠTNEHO URČENIA PARTIZÁNSKEHO HNUZIA

V júli 1941 sa prípravou partizánskych kádrov a ilegálnych pracovníkov zaoberalo Operatívne-výcvikové centrum/stredisko (OUC) pri štábe Západného frontu. OUC, vytvorený z iniciatívy tajomníka ÚV KS(b) Bieloruska P. K. Ponomarenka, participoval na vytvorení partizánskych škôl v Kyjeve, Vjazme, Orle, Černigove, Charkove a Rostove.

Prvý kurz v rozsahu 5 až 7 dní absolvovalo 250 ľudí. Neskôr sa čas prípravy v OUC predlžil na 3 – 4 mesiace. Okrem prípravy špecialistov tu boli laboratória a dielne na vývoj a výrobu prototypov diverznej techniky, hlavne mín a granátov. Výrobu zabezpečovali blízke strojárnske podniky. OUC od júna do októbra 1941 pripravil viac ako 4 000 partizánov a diverzantov⁵⁰.

Do specškôl partizánskeho hnutia sa československí občania dostali vo väčšom počte až v roku 1944 po uzatvorení československo-sovietskej spojeneckej zmluvy z 12. decembra 1943.

V januári 1942 z rozhodnutia ÚV VKS(b) boli v Moskve vytvorené tri školiace pracoviská – partizánske osobitné školy⁵¹. Specškola č. 001 pripravovala komisárov partizánskych jednotiek a ich zástupcov, specškola č. 002 pripravovala inštruktorov diverznej činnosti, veliteľov diverzných skupín a veliteľov a náčelníkov štábu partizánskych oddielov. Specškola č. 003 sa zaoberala prípravou radistov. Náčelníkom školy sa stal I.S. Kommissarov, do funk-

49 ÚVA-VHA Praha, f. ČSVM, šk. 25, korespondence, 1941-45, aj. 185/1/25. V štúdiu je použitý (okrem citátov z dobových dokumentov) posledný oficiálny názov tejto časti bývalého Československa spreď marca 1939.

50 Kol.: Istorria vtoroj mirovoj vojny 1939-1945., diel. 4. Moskva 1975, s. 347.

51 PJATNICKIJ, V.J.: *Za linie sovetsko-germanskogo fronta*. In: Novaja i novejšaja istoria, № 3, 2005, s. 11.

cie jeho zástupcu vymenovali P.A. Šustovského a komisárom školy V.I. Kretinina. Školy boli dislokované v Moskve a v Podmoskovskej oblasti, konkrétne specškola č. 003 bola dislokovaná v budove strednej školy č. 360 na Starej Basmannovej ulici a v Ignatejevke pri Moskve. Činnosť začala už 2. februára 1942.

Čas prípravy v týchto zariadeniach sa pohyboval v rozmedzí 50 – 100 hodín. Po tejto minimálnej príprave boli frekventanti okamžite odosielaní -- vtedy ešte len po zemi – za front. Absencia špecialistov partizánskeho hnutia, osobitne mínerov, radistov a prieskumníkov, ako aj krátky čas ich prípravy, slabé materiálne vybavenie skupín a oddielov a chaotické podmienky ústupu Červenej armády v prvých mesiacoch vojny mali za následok veľmi nízku efektivitu – väčšina zo 4 700 partizánskych oddielov a ilegálnych skupín, ktoré v prvých mesiacoch vojny v počte približne 100 000 osôb vyslali do nemeckého tyla, bola do konca roku 1941 zlikvidovaná⁵². Postupne, avšak až od roku 1943, sa zvyšoval čas a následne aj kvalita prípravy partizánskych organizátorov. Najskôr sa školenie predĺžilo na 3 – 4 týždne a potom na 3 – 4 mesiace. Vyššiu kvalitu prípravy prinieslo zaradenie dôstojníkov armády s vyšším vzdelaním a bojovými skúsenosťami.

V decembri 1942 bola na základe specškoly č. 001 vytvorená Ústredná škola partizánskeho hnutia, ktorá pripravovala zástupcov veliteľov partizánskych brigád pre prieskum. V rovnakom čase bola specškola č. 002 reorganizovaná na Ústrednú školu partizánskych kádrov s určením pripravovať veliteľov a náčelníkov štábov partizánskych oddielov a tiež inštruktorov minérsko-diverznej činnosti. Učebný program tejto školy zodpovedal maximálnemu priblíženiu bojovej činnosti a vyžadoval 500 hodín prípravy, čo zodpovedá trojtýždňovému cyklu. A napokon specškola č. 003 bola transformovaná na Ústrednú rádioškolu. Príprava radistov trvala nedostatočných 250 hodín, avšak potreba radistov pre partizánske oddiely si vynuovala skrátený čas ich prípravy.

Len v prvom roku vojny specškoly pripravili a do nepriateľského tyla vyslali viac ako 12 000 špecialistov⁵³.

Podstatnému rozšíreniu čs. účasti na špeciálnych operáciách a v partizánskom hnutí predchádzala cesta Dr. Edvarda Beneša do Moskvy v roku 1943, ktorá bola zavŕšená 12. decembra 1943 podpisom spojeneckej zmluvy o spolupráci. V rozhovore E. Beneša s J.V. Stalinom v Kremli 18. decembra 1943, ktorého sa zúčastnili tiež ľudový komisár zahraničných vecí V. Molotov a československý veľvyslanec v Moskve Z. Fierlinger, Stalin sa pýtal na možnosti informácií o nemeckej armáde, o vojenských silách Nemecka, o jeho možnostiach obrany, či je možné prehľbiť čs. spravodajskú činnosť v tomto ohľade, na možnosť vyslať svojich agentov do ČSR a do Nemecka. Vyslovil želanie, aby bola prehĺbená spravodajská spolupráca a reorganizovaný systém predávania správ. Ďalej Stalin žiadal vojenské informácie o hlavných líniiach nemeckej obrany, o sídlach štábov, o komunikáciách a komunikačných uzloch atď. nielen z česko-slovenského územia, ale aj z Generálneho gouvernementu a Rumunska. E. Beneš v plnom súhlase so Stalinovým stanoviskom prisľúbil, že v tejto veci budú urýchlene vykonané všetky nutné opatrenia.

Návšteve predchádzala usilovná koncepčná práca Štábu pre výstavbu brannej moci a spravodajcov plk. Františka Moravca v Londýne na plánoch ozbrojeného povstania na území bývalého Československa. MNO v Londýne na základe analýzy vývoja vojnovnej situácie dospelo v priebehu roku 1943 k záveru, že východné územie bývalého Československa, teda Karpatská Ukrajina a Slovensko sa dostanú do operačnej zóny sovietskej armády. To, po-

52 *Partizany na trope vojny*. Ežedevnik 2000, č. 18 (219), 30.4. – 6.5.2004, s. 2.

53 PJATNICKIJ, ref. 51, s.11.

chopiteľne poznačilo vojenskú stránku cesty Dr. Beneša do Moskvy v decembri 1943 a jej závery, vrátane aspektu špeciálnych operácií, reprezentovaných napr. vytvorením oddielu pre osobitné úlohy pri veliteľstve 1. čs. armádneho zboru v ZSSR.

Dr. Beneš teda prišiel na rokovania s J. V. Stalinom i moskovským vedením KSČ po tejto stránke dobre pripravený. V jeho tzv. vojenskom memorande, odovzdanom Molotovovi počas rozhovorov 14. a 16. decembra 1943, bolo niekoľko bodov, ktoré priamo súviseli s vysielaním parašutistov na Slovensko a do Protektorátu Čechy a Morava:

- ▶ 1. čs. samostatnú brigádu je „...však treba pripraviť také pro zásah na vlastním území (na Slovensku), t.j. dát ji příslušný speciální výcvik (paradesantní)“;
- ▶ „2. samostatnou brigádu organizovati jako výsadkovou (paradesantní)“;
- ▶ ďalej „...bude třeba asi 25 důstojníků pro parašutistické skupiny pro přípravu povstání na Slovensku a Podkarpatské Rusi“; požiadavka mala byť upresnená po zistení počtu slovenských dôstojníkov v sovietskych zajateckých táboroch.

V časti memoranda, ktorá sa týkala sovietskej pomoci čs. armáde, považoval E. Beneš za žiaduce „vysadiť do několika středisek povstání bojové skupiny“, „vycvičit určitý počet našich důstojníků a osob mužstva v paravýcviku (asi 150 mužů) pro organizační a bojové skupiny pro přípravu povstání a provádění záškodnických činů a ve vhodný okamžik dopravit je sovětskými letadly na území ČSR“ tiež „připravit část čs. jednotek v SSSR jako para jednotky k ovládnutí důležitých letišť na Slovensku a zajištění jich pro další letecké výsadky.“⁵⁴

ÚSTREDNÁ ŠKOLA UKRAJINSKÉHO ŠTÁBU PARTIZÁNSKEHO HNUTIA

V auguste 1941 bola v Kyjeve z rozhodnutia ÚV KS(b)U zriadená špeciálna škola na prípravu riadiacich kádrov partizánskeho hnutia. Podobné školy vznikli tiež v Charkove, Poltave a Lisičansku. Hoci v priebehu niekoľkých mesiacov pripravili okolo 4 500 organizátorov partizánskeho hnutia a ilegálnych pracovníkov, ich existenciu prerušila okupácia Ukrajiny nemeckou armádou. Vývoj vojensko-politickej situácie v druhej polovici roka 1941 a na začiatku roku 1942 si vynútil evakuáciu štátnych a republikových politických, hospodárskych a vojenských orgánov do Vorošilovgradu (dnešný Lugansk). Sem sa presunula tiež Operaatívna škola IV. správy NKVD Ukrajiny. V 45-dňových kurzoch tu boli pripravovaní velitelia partizánskych jednotiek, a v trojmesačných kurzoch radisti. Nepriaznivý vývoj situácie na fronte narušil činnosť aj tejto školy, takže do júna 1942 stihla pripraviť len 71 partizánskych organizátorov – veliteľov a 23 radistov⁵⁵. Po vytvorení Ukrajinského štábu partizánskeho hnutia 30. mája 1942 škola prešla z podriadenosti IV. správy NKVD Ukrajiny do podriadenosti UŠPH a bola premenovaná na Školu zvláštneho určenia UŠPH⁵⁶, ktorá sa zaoberala hlavne prípravou organizátorov partizánskych oddielov a radistov partizánskych oddielov.

54 NĚMEČEK, J. – NOVÁČKOVÁ, H. – ŠŤOVÍČEK, I. – TEJCHMAN, M.: *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939 – 1945. Dokumenty. Díl 2. Červenec 1943 – březen 1945.* Státní ústřední archiv, Praha 1999, s.163-69. Tiež VALIŠ, Z.: *Neznámé dokumenty z Benešovy cesty do Moskvy v roce 1943.* In: *Historie a vojenství*, roč. 1993/XLII, čís. 5, s. 164-166.

55 KURAS, I.F. – KENTIJ, A.V.: *Štab nepokorennych.* Kiev 1988, ss. 249, 255, 308.

56 Niektorí pamätníci a autori najmä popularizačných článkov ju aj naďalej označovali ako školu NKVD, ďalší zase ako Špecškolu č. 004 a ešte ďalší ako transformovanú špecškolu č. 001. K tejto nejednoznačnosti zrejme došlo tak, že v dôsledku nedostatočnej prípravy časti frekventantov školy a zlyhania niekoľkých absolventov školy vysadených v hlbokom nemeckom tyle, boli od začiatku januára 1943 v spravodajských či diverzno-spravodajských skupinách dvaja radisti – jeden zo Špecškoly UŠPH, druhý z jednej z moskovských škôl. Na

Krátko po zahájení činnosti bola pred postupujúcim frontom presunutá v júli 1942 do stanice Trubeckaja, vzápätí do mesta Salsk a následne do Stalingradu (dnes Volgograd), kam evakuoval tiež UŠPH. Po dvoch týždňoch školu odsunuli do mesta Engels a nakoniec do Saratova, kde pôsobila v rokoch 1942 – 1944 v budove saratovskej školy č. 99.

Tri mesiace po oslobodení Kyjeva (6.11.1943) školu – ktorá medzičasom dostala oficiálny názov Škola zvláštneho určenia Ukrajinského štábu partizánskeho hnutia – presunuli do Obarova (2 km severozápadne od Rovna na Ukrajine), oslobodeného 5. februára 1944, a následne do Sviatošina pri Kyjeve, kde fungovala až do svojej likvidácie k 1. januáru 1945.

Príprava kádrov partizánskeho hnutia trvala päť až šesť mesiacov a zahŕňala spojovaciu prípravu, streleckú prípravu, ženijnú a bojovú prípravu. Absolventi školy v Sviatošine boli nasadení do činnosti ako radisti a rozviedčiaci okrem Ukrajiny tiež v Československu, v Poľsku a Rumunsku. Nízku úroveň pripravenosti absolventov školy v rokoch 1941 – 1942 ovplyvňoval okrem materiálneho nedostatku, najmä rádiostanic, predovšetkým nepriaznivý vývoj na sovietsko-nemeckom fronte, ktorý znamenal permanentný ústup školy a vynútené improvizácie. To malo za následok, že iba malá časť absolventov bola schopná prijímať 100-110 znakov (textu v latinke) a vyslať 80 – 90 znakov za minútu, 30 % radistov bolo schopných prijímať maximálne 75 – 85 znakov a vyslať 60 – 70 znakov za minútu⁵⁷.

Medzi absolventmi kurzu vo Vorosilovgrade sa dokonca objavili aj zradcovia, V. Semistiaga cituje dokument Ústredného štátneho archívu verejných združení Ukrajiny z 19.1.1943, v ktorom úrad ľudového komisára štátnej bezpečnosti Ukrajiny oznamuje ústrednému výboru KS(b)U, že na základe získaných svedectiev z dôveryhodných zdrojov sú nemeckej kontrarozviedke známe kompletne zoznamy radistov a rezidentov pripravovaných vo Vorosilovgrade a vysadených v tyle protivníka.

Počas pôsobnosti „Specškola UŠPH“ pripravila 3 344 špecialistov: 572 partizánskych veliteľov, 1 913 mínerov, 769 radistov a 14 šifrantov⁵⁸.

Po podpise zmluvy z 12. decembra 1943 Moskovské vedenie KSC okamžite začalo rokovať so sovietskou stranou a výsledkom kyjevských rozhovorov Klementa Gottwalda s N. S. Chruščovom v máji 1944 bola dohoda o vytváraní partizánskych organizátorských výsadek určených najmä na Slovensko⁵⁹, do protektorátu a, pochopiteľne, do najvýchodnejšej časti predmníchovského Československa – na Zakarpatskú Ukrajinu. Závery týchto rozhovorov schválilo Politické byro Ústredného výboru Všeruskej komunistckej strany (bolševikov) a štátny výbor obrany. Vykonaním poverili ÚV VKS(b) Ukrajiny a Ukrajinský štáb partizánskeho hnutia, ktorý nadväzoval na činnosť UŠPH, zrušeného uznesením Štátneho výboru obrany z januára 1944.

Uznesením Politického byra Ústredného výboru VKS /b/ Ukrajiny zo 17. júna 1944 bolo rozhodnuté:

- vyslať do obvodu Mukačevo, Užhorod, Humenné a Prešov prostredníctvom UŠPH desať partizánskych organizátorských oddielov,
- vyčleniť pre ÚV KSC v partizánskej škole 100 miest,

viac sa tu „moskovčania“ striedali na odbornej sťaži. Podrobnejšie pozri SEMISTIAGA, V.: *Z istorii školi osoblivogo priznačenia ukrainskogo štabu partizanskogo ruchu*. In *www.memorial.kiev.ua/zhurnal*, s..2.

57 SEMISTIAGA, ref. 56, s. 3.

58 Tamže, s. 6.

59 Potvrďuje to okrem iného hlásenie gen. T.A. Strokača N.S. Chruščovovi: „V júni 1944 UŠPH podľa príkazu ÚV KS(b)U priročil k príprave, formovaniu a leteckému prepravovaniu partizánskych oddielov a organizátorských skupín na územie Československa.“ Pozri PREČAN, V.: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava : VPL, 1965, s. 508-509.

- do partizánskej školy delegovať čs. politického komisára (mjr. Augustín Schramm),
- k UŠPH vyslať zástupcu KSC (Rudolf Slánský),
- na územie ČSR vyslať troch straníckych funkcionárov⁶⁰.

Za prípravu slovenských a českých, ale tiež maďarských, nemeckých, rumunských, poľských a juhoslovanských frekventantov zodpovedal ukrajinský komisár štátnej bezpečnosti a náčelník UŠPH generál T. A. Strokač a neskôr gen. V. A. Andrejev. V dvoch kurzoch pripravili v lete 1944 vyše dvestodvadsať čs. občanov na plnenie diverzných, spravodajských, organizačných a spojovacích úloh. V zoznamoch absolventov prvého kurzu v Obarove a druhého kurzu v Sviatošine⁶¹ jednoznačne dominujú slovenské a rusínske mená.

V máji 1944 sa začala príprava organizátorov partizánskeho hnutia pre Karpatskú Ukrajinu a Slovensko. Príprava trvala dva až päť týždňov v závislosti od toho, či šlo o vojensko-spravodajskú alebo partizánsko-organizačnú činnosť. Do prvého kurzu v Obarove, ktorému velil kapitán A. M. Kozlov, bolo zaradených šesťdesiat príslušníkov slovenskej a ukrajinskej národnosti, prevažne bývalých slovenských vojakov, ktorí prešli na sovietsku stranu. Náborom ďalších dobrovoľníkov boli poverení pracovníci moskovského vedenia KSC, napr. Marek Čulen, člen predsedníctva Vseslovanského výboru v Moskve. Ako problematický sa ukázal výber (skôr nábor) vhodných ľudí v zajateckých táboroch. V materiáloch mjr. Schramma⁶² nájdeme o tom stručnú poznámku: „Za výcviku se ukázalo, že väčšina mobilizovaných čs. prísl. ze zajateckých táborů neposkytuje dostatečnou záruku partyzánskeho, nezbytně iniciativního jednání v týlu nepřitele. Někteří nevydrželi výcvik“. Dvanásť frekventantov vrátili späť do zajateckého tábora, z toho troch pre nespoľahlivosť. Po namáhavom a tvrdom výcviku mohlo byť iba tridsaťdeväť z nich vyslaných na Slovensko⁶³. Preto sa čs. predstaviteľ v štábe (R. Slánský) obrátil na veliteľa 1. ČSAZ so žiadosťou o vyslanie vyspelých a spoľahlivých dôstojníkov, rotmajstrov a poddôstojníkov.

Na začiatku júla 1944, počas pobytu generála T. A. Strokača, R. Slánského, Z. Fierlingera a generálov H. Píku a J. Kratochvíla pri čs. vojenskej jednotke v Sadagure, sa uskutočnil výber pre druhý kurz partizánskej školy. R. Slánský vybral 98 dôstojníkov a vojakov, väčšinou Slovákov a niekoľko Čechov. Polovica z nich boli bývalí prebehľiaci zo slovenskej armády k sovietskym partizánom. Špeciálny výcvik začal už v Sadagure pri Černovicich, ďalší frekventanti prišli do školy zvláštneho určenia UŠPH v júli 1944 už do Sviatošina pri Kyjeve, kde bol veliteľom školy pplk. Petrov.

Príprava sa skladala z paravýcviku a kurzu zvláštnych úloh (špeciálny výcvik pre boj v tytle nepriateľa), ktoré prebiehali pri 2. čs. paradesantnej brigáde. Až potom, po osobitnej previerke boli vybraní vojaci odosielaní do partizánskej školy vo Sviatošine. Tam absolvovali kurzy orientácie v teréne, rádiotelegrafie, partizánskej taktiky, mínovania a ďalšie.

Intenzívny výcvik prebiehal šesť dní v týždni s dôrazom na komplexnosť prípravy. Deň sa začínal a končil prekonávaním trojkilometrovej prekážkovej dráhy. Podobne ako fyzic-

60 BEER, F. – BENČÍK, A. – GRACA, B. – KŘEN, J. – KURAL, V. – ŠOLC, J.: *Dejinná križovatka. Slovenské národné povstanie – predpoklady a výsledky*. Bratislava : VPL, 1964, s. 279-280.

61 ÚVA-VHA Praha, Zb. Part. a odb. hn., šk. 2, a.j. 29.

62 ÚVA-VHA Praha, f. SB – part. a odb. hn., šk. 2, aj. 32

63 Podrobnejšie údaje uviedol Dr. Eduard Friš, ktorý pracoval v aparáte moskovského vedenia KSC. Podľa jeho výkladu Rudolf Slánský navštívil partizánsku školu v Rovne a 1.čs. brigádu (v Sadagure), kde získal 98 vojakov. Boli to vraj prevažne „buriči“, ktorí vypracovali memorandum s rôznymi požiadavkami. Veliteľ a učitelia školy v Rovne boli vraj nadchnutí výberom po fyzickej i bojovej stránke. E. Friš uviedol aj národnostné zloženie: 68 Slovákov, 29 Ukrajincov a 1 Čech, z toho 42 bývalých partizánov. Údajne sa predpokladalo sfornovanie 6 oddielov s 50 – 60 Slovákami. FRIŠ, E.: *Povstanie zďaleka i zblízka*. Bratislava : VPL, 1964, s. 27.

kej príprave bola veľká pozornosť venovaná streleckému výcviku. Frekventanti sa cvičili so všetkými druhmi a typmi ručných zbraní v strelbe na rôzne ciele. Výcvik sa vykonával v podmienkach, ktoré sa maximálne približovali situácii v nepriateľskom tyle. Všetci príslušníci formovanej skupiny prešli výcvikom v deštrukcii mostov a železničných tratí. Veľký dôraz sa vo výcviku kládol na topografickú prípravu, najmä na čítanie mapy, orientáciu v teréne, zakresľovanie bojovej situácie do mapy či zhotovovanie situačných náčrtov. Súčasťou prípravy bolo, pochopiteľne, aj politické školenie.

V kurzoch bola ďalej venovaná pozornosť, najmä taktike boja partizánskych jednotiek a boja jednotlivca zblízka, maskovaniu a zastieraniu, budovaniu lesných úkrytov, poskytovaniu prvej pomoci. Okrem toho prebiehal intenzívny žienijný výcvik, orientovaný na taktiku a prieskum objektov, manipuláciu s trhavinami a zápalnými látkami, na prípravu deštruktívnych náloží a ničenie budov, mostov a tunelov.

Kurz skončilo 89 mužov⁶⁴. Jeho absolventmi boli neskorší velitelia skupín Ernest Bielik, Ladislav Kalina, Ján Ušiak, Michal Sečanský, a päťdesiatdva ďalších Slovákov⁶⁵, ktorých postupne zaradili do organizátorských výsadekových skupín.

Z hlásenia náčelníka špeciálnej školy UŠPH z 18. novembra 1944⁶⁶ vyplýva, že od mája 1944 do novembra 1944 prešlo školou 930 cudzincov (Maďarov, Rumunov, Čechov, Slovákov, Juho-slovanov, Zakarpatských Ukrajincov), z toho 814 zo zajateckých táborov, z toho bolo 145 čs. občanov. Zaradení boli do 26 učebných skupín, z ktorých boli tri „československé“. Príprava⁶⁷ trvala pôvodne štyri týždne v rozsahu 240 učebných hodín (80 hodín teoretická príprava a 112 hodín praktických zamestnaní) pri 10-hodinovom pracovnom dni. Od augusta 1944 bola čas prípravy skrátený na tri týždne. Výsledným produktom školy bol míner – diverzant.

K 1. novembru 1944 kurz úspešne skončilo 764 frekventantov, z toho 98 „čechoslovákov“ a 28 Zakarpatských Ukrajincov. Z absolventov kurzu bolo zostavených 31 organizátorských výsadekových skupín, z toho 11 určených do Československa. Vysadených bolo všetkých 98 Čechov a Slovákov.

Metodika prípravy výsadekov v roku 1944 bola oproti praxi prvých operácií na začiatku vojny výrazne zdokonalená. Frekventantmi kurzov boli zväčša skúsení partizánski bojovníci, ktorí prešli základným výcvikom v 2. čs. paradestantnej brigáde v Jefremove a v sovietskych strediskách sa zdokonaľovali a špecializovali.

Po prvých skúsenostiach zo Slovenska a informáciách o slovenskej armáde bolo rozhodnuté organizovať nie celé oddiely, ale organizátorské skupiny v zložení veliteľ, komisár, náčelník štábu, velitelia prieskumu a mínerov, lekár a radišti). Káder týchto organizátorských

64 Správa náčelníka špeciálnej školy UŠPH uvádza počet 98 frekventantov a rovnaký počet vysadených. Zjavne teda hovorí o druhom kurze.

65 V skupinách L. Kalinu, E. Bielika, M. Sečanského, J. Ušiaka a T. Polu boli: Jozef Mičudík, Ján Katrušín, Ján Murín, Peter Boršč, Ján Meliška, Ján Polakovič, S. Leščák, V. Janiček, J. Kulich, J. Bilčák, Alexander Turský, Michal Dupkala, Ján Kolodžej, Michal Masaryk, Jozef Michálek, Ondrej Melek, Jozef Nemeč, Štefan Petruš, František Rablovský, Ján Segeč, Ján Ščúr, František Tkáč, Anton Šagát, Ján Kondor, Andrej Onofrej, Štefan Kaščák, Jozef Sagan, Martin Valaštiak, Pavel Kudela, František Horník, Tomáš Lisko, Martin Alušik, Vasil Stanko, Anton Jakubík, Štefan Dudášik, Štefan Fekete-Čierny, Jozef Blažek, Celestýn Starých, Pavol Dolný. Vo Veličkovom desante boli Ján Demko a Ján Brezík, s Jegorovom zoskočili Jozef Podhora, Ján Viliam Seňko a Vladimír Vaščík.

66 Organy gosudarstvennoj bezopasnosti SSSR v Velikoj otečestvennoj vojne. Tom 5, kniha 2. Izd. Kučkovo pole, Moskva 2008, s. 595-598.

67 Politická príprava 30 hod., partizánska taktika 35 hod., mínovanie 120 hod., strelecká príprava 20 hod., topografia 12 hod., výsadeková príprava 4 hod., zdravotná príprava 4 hod., záloha 21 hodín.

výsadvok bol pripravovaný v osobitnom kurze. Koncom júna 1944 sa partizánska škola presťahovala z Obarova pri Rovne do Sviatošina pri Kyjeve. Súčasne bolo rozhodnuté, že veliteľmi zmiešaných skupín organizátorov partizánskeho hnutia budú čs. občania. Na čele nepomerne väčšieho počtu ďalších iných výsadvok boli sovietski velitelia.

V Pláne organizačných a operatívnych opatrení UŠPH z júna 1944⁶⁸ sa ukladalo sformovať 12 organizátorských výsadvkových oddielov, v každom do 25 osôb. Tieto doplniť zo 45 – 50 % Čechmi a Slovákami, ktorí sa pripravovali v škole zvláštneho určenia UŠPH. Skupiny mali byť vysadené v dvoch vlnách – 6 oddielov do 20. júla a 6 oddielov do 10. augusta 1944. Úplné splnenie úlohy – t. j. 12 vysadených organizátorských skupín – konštatuje zápisnica ÚV KS(b)U čís. 4/70 z 16.8.1944⁶⁹.

Budúce výsadvkové skupiny sa formovali ešte v priebehu výcviku. Absolvovali niekoľko bojových cvičení (spravidla nočných), počnúc orientačným pochodom podľa kompasu, rýchlymi presunmi v priestore kontrolovanom nepriateľom a končiac nácvikom nočných bojov, akcií zo zálohy proti nepriateľským kolónam, ničením železničných zariadení, prepádov nepriateľských posádok a i. Paravýcvik sa spravidla obmedzoval iba na inštruktáže o zdokonaleniach padákov a o chovaní pri zoskoku a pristání. V záverečnej fáze prípravy boli jednotlivci poverovaní osobitou úlohou spravodajského charakteru, ktorú mali splniť v Moskve. Záverečné skúšky boli rozdelené do teoretickej a praktickej časti. Po skúškach bolo určené definitívne zloženie výsadvkovej skupiny a skupina, ku ktorej sa pripojili spravidla dvaja radišti, dostala spresnenú úlohu. Nasledoval presun do vystrojovacej stanice, potom do priestoru poľného letiska a samotné vysadenie.

Výcvik frekventantov v škole UŠPH umožnil realizovať vo väčšom meradle plán na operačné nasadenie organizátorských partizánskych skupín. Bolo rozhodnuté, že väčšina desantných organizátorských skupín bude vysadená na Slovensko (vrátane tých, ktoré boli určené do Čiech a na Moravu) už koncom júla a na začiatku augusta 1944. Činnosť týchto výsadvkov predstavuje prvú z troch veľkých výsadvkových operácií UŠPH na území Slovenska, Moravy a Čiech.

Vo velení kurzov pracovala osobitá skupina zástupcu moskovského vedenia KSC v UŠPH (R. Slánský), ktorá zostavovala plány činnosti organizátorských výsadvkových skupín, vybrala ich operačné priestory a určovala úlohy, pochopiteľne v súlade so sovietskymi záujmami. A keďže všetku prácu spojenú s výberom kádrov a zostavovaním jednotlivých skupín tiež vykonávali pracovníci moskovského vedenia KSC, táto získala hegemónne postavenie a vplyv, limitovaný sovietskou kuratelou, na partizánske hnutie na Slovensku a v Protektoráte Čechy a Morava⁷⁰.

O prepojení školy UŠPH so 4. správou UNKVD napovedá skutočnosť, že vo funkcii náčelníka štábu Školy zvláštneho určenia UŠPH bol mjr. štátnej bezpečnosti Bogomolov⁷¹. Štúdia prof. Jevgenija Skliarenka, DrSc., uvádza, že 4. správa NKVD Ukrajiny v priebehu roka 1944 a v prvej polovici roka 1945 najviac svojich agentov vyslala do Československa – spolu 345 osôb⁷². Medzi „operatívno-čekistickými“ skupinami pracujúcimi v protektoráte uvádza sedem: Fakeľ, Priboj, Škval, Grom, Praga, Uragan a Sever, vybavených 16-timi rádi-

68 Organy gosudarstvennoj bezopasnosti SSSR v Velikoj otečestvennoj vojne. Tom 5, kniha 2., Moskva : Izd. Kučkovovo pole, 2008, s. 576-581.

69 Tamže, s.159.

70 Podrobnejšie pozri BENČÍK, A. – KURAL, V. – PAULÍK, J. – ŠOLC, J. – ŠTĚPÁNEK, Z. – TESAŘ, J.: *Partizánské hnutí v Československu za druhé světové války*. Praha : Naše vojsko, 1961, s.158-161.

71 Jeho správu o príprave organizátorských výsadvkových skupín pozri v prílohe VII.

72 Na Ukrajinu 140, do Poľska 203, do Rumunska 63 a do Maďarska 2 ľudí. SKLIARENKO, E.: *Pidsumkova do-*

ostanicami. Minimálne v skupinách Fakeľ a Uragan boli zaradení českí a slovenskí príslušníci. Na Slovensku to o.i. boli operatívne skupiny pplk. NKGB N.A. Prokopiuka, mjr. NKGB V.A. Karasiova nebo mjr. NKGB A.G. Kovalenka.

ĎALŠIE ŠKOLY ZVLÁŠTNHO URČENIA

Na konci roka 1942 v krajine existovalo už osem škôl zvláštneho určenia a desať učebných zariadení na prípravu špecialistov partizánskeho hnutia⁷³. K takým školám napríklad patri-li Zvláštny výcvikový tábor v bieloruskom Murome, kde sa v 20-dňových kurzoch vyškoloilo od apríla do novembra 1942 viac ako 23 000 príslušníkov armády a tylových pracovníkov, ktorí boli začlenení do partizánskych oddielov⁷⁴. Pre potreby ukrajinských partizánov bola vo Vorošilovgrade (dnes Lugansk) zriadená Operatívna škola. V 45-dňových kurzoch tu boli pripravovaní velitelia partizánskych jednotiek a v trojmesačných kurzoch radisti. Činnosť školy prerušil nepriaznivý vývoj situácie na fronte, takže do júna 1942 stihla pripraviť len 71 partizánskych organizátorov – veliteľov a 23 radistov⁷⁵. Táto škola bola predchodcom specškoly č. 004 v Saratove, ktorá v rokoch 1942 – 1944 pripravovala radistov pre potreby Ukrajinského štábu partizánskeho hnutia. Vznikli aj ďalšie partizánske výcvikové zariadenia – napríklad razvedškola č. 005 v Astrachani, ktorá od septembra 1942 školila rozvedčíkov a diverzantov pre potreby partizánskeho hnutia v oblasti Donu a Prikaspicka, riadeného južným odborom ÚŠPH.

Specškola č. 005 (tiež Razvedškola č. 005) v Astrachani plnila funkciu školiaceho zariadenia na prípravu veliteľov a politických zástupcov partizánskych oddielov, špecialistov radistov a rozvedčíkov, ktorí mali pôsobiť na okupovanom juhu krajiny. Škola mala diverzno-spravodajský charakter a začala pracovať v septembri 1942 po tom, čo bolo nutné prekonať množstvo organizačných, materiálnych a personálnych problémov. Náčelníkom specškoly č. 005 bol Alexej Michajlovič Dobroserdov, post jeho zástupcu zastával I. Bezrukavj. Už na konci septembra bolo do nemeckého tyla odoslaných približne 300 bojovníkov. Do začiatku marca 1943, keď sa škola likvidovala, vyslala do nepriateľského tyla najmenej 75 diverzno-spravodajských skupín⁷⁶.

Dĺžka prípravy v týchto školách sa zvýšila na 3 – 6 mesiacov a počet školených sa pohyboval okolo 4 000 osôb. V roku 1943 sa počet škôl znížil a počet školených sa obmedzil na polovicu. Štruktúra školených bola nasledovná: 75 % tvorili diverzanti a míneri, 8 % spravodajci a prieskumníci, 3 % radisti, 5 % organizátori – velitelia partizánskych oddielov, 5 % inštruktori diverznej činnosti a 4 % iných špecialistov⁷⁷.

V januári 1944 bol zrušený ÚŠPH a riadenie partizánskeho hnutia prevzali republikové a oblastné štáby partizánskeho hnutia. Tento trend kopirovali tiež školy zvláštneho určenia. Príprava partizánskych kádrov pokračovala v školách republikových štábov a školiacich strediskách štábov jednotlivých frontov, čo je možné ilustrovať na príklade výcvikové-

povid' pro bojovu i agentirno-operativnu robotu 4-go upravlinnja URSR v 1941 – 1945 rr. Publikované na www.sbu.gov.ua

73 PJATNICKIJ, ref. 51, s. 12.

74 Tamže.

75 KURAS, I.F. – KENTIJ, A.V.: *Štab nepokorenych*. Kiev 1988, ss. 249, 255, 308.

76 Podrobne o tejto škole pozri PJATNICKIJ, V.J.: *Razvedškola № 005*. Voennaja literatura in www.militera.lib.ru. Pjatnickij bol ako absolventom tejto školy zaradený do diverzno-spravodajskej skupiny č.55 Mstiteľ.

77 PJATNICKIJ, ref. 76, s. 12.

ho strediska pre prípravu partizánov pri štábe partizánskeho hnutia na Karelskom fronte, ktorý fungoval od júna 1942 do októbra 1944⁷⁸.

A. Grůnvald sa zmieňuje⁷⁹ o „slovenskej partizánskej škole“ (zrejme bude presnejšie označenie „kurz“, pretože trvala päť týždňov) v Stanislavove. Škola bola umiestnená v oddelenej časti zajateckého tábora. 46 absolventov tohto kurzu bolo pridelených veleniu 4. Ukrajinského frontu, aby vykonávali špeciálne partizánske úlohy. Poznatky o ich činnosti sú z väčšej časti skryté v ukrajinských archívoch...

Osobitnú kapitolu prípravy špeciálnych operácií predstavujú aktivity Československej vojenskej misie v ZSSR (ďalej ČSVM). ČSVM vo vlastnej réžii pripravila program S/1 a čiastočne ho aj realizovala vysadením jeho dvoch častí „N“ pre Slovensko (vysadená 31.8.1941) a „R“ pre české krajiny (10.9.1941). O skupine „R“, určenej na Moravu, a skupine „N“, ktorá mala operovať na Slovensku, bolo publikované dostatok informácií,⁸⁰ a preto sa nimi nebudeme zaoberať. Naopak menej je známa skutočnosť, že bola pripravovaná tiež skupina S-2, do ktorej boli vybraní príslušníci čs. vojenskej jednotky v ZSSR por. František Janda, rtn. Josef Buršík, rtn. František Růžička, rtn. Hynek Voráč, čat. Karel Vejvoda, čat. Ludvík Prymus, des. Martin Wimmer, slob. Michal Tobiáš, slob. Vendelín Opatrný, des. Leopold Blumentahl⁸¹. Zo Slovenska bol jediný – M. Wimmer⁸².

Výber a prípravu viedol pplk. František Hieke-Stoj za výdatnej pomoci sovietskych orgánov. Kurz sa začal v moskovskom hoteli Metropol a zo skupiny frekventantov bol vybraný sedemčlenný spravodajsko-diverzný výsadok s označením S-1. Príprava obsahovala výcvik v sabotážnej a diverznej činnosti, spravodajstvo, všeobecné zásady spojenia, šifrovania a dešifrovania, čítanie a kreslenie máp, orientácia v teréne, výcvik v strelbe a hádzaní ručných granátov, výsadkový výcvik, vyhľadávanie a vytyčovanie plôch pre vzdušné výsadky. Pripravovaný výsadok S/2 ako aj projektovaný S/3 už neboli realizované a ich príslušníci sa vrátili k čs. vojenskej jednotke v ZSSR.

Neúspech operácie S/1 a rozpory medzi československými a sovietskymi spravodajskými službami znamenali zastavenie samostatných akcií zo ZSSR až do roku 1943. ČSVM obnovila zvláštne operácie až po víťazstve Červenej armády pri Stalingrade – v spolupráci s NKVD boli vyslané styčné misie k jednotkám Rýchlej (1. pešej) divízie. Bola to jednak skupina čat. Karola Grůna (veliteľ) v zložení desiatnik Juraj Lakota (pomocník veliteľa) a čatár Vincenc Blažíček (radista), vysadená 29. októbra 1943 pri osade Podstepnoje a rotmajster Jozef Dvořák, vysadený 1. decembra 1943 pri Nikolajeve. V oboch prípadoch šlo v konečnom dôsledku o prechod slovenskej divízie na sovietsku stranu.

V zime 1943/1944 pracovníkmi ČSVM boli z dôstojníkov a poddôstojníkov čs. vojenskej jednotky v ZSSR vybrané nové skupiny dobrovoľníkov, ktoré sa mali podieľať na príprave vojenského prevratu a následného povstania na území bývalého Československa. Tak bo-

78 Rossijskij centr chranenia i izučeniya dokumentov novejšej istorii, f. 213, a. j. 2350, 1941 – 1947, op. 1 – 4. Tiež The Republic of Karelia State Archive of Modern Political History, f. 213, op. 1., a. j. 159, s. 21-25; a.j. 388, s. 11. Publikované na <http://guides.rusarchives.ru/browse/gbfond.html>

79 GRŮNVALD, A.: *Spomienka na pobyt počas vojny v ZSSR*. In: *Príspevky k dejinám KSC*, roč. 1966, č.4, s. 572.

80 Napr. RICHTER, K. – KOŽNAR, V.: *Výsadek S-1*. Naše vojsko/ČSPB, Praha 1988 alebo RICHTER, K.:...*a v zádech měli smrt.*, Třebíč : Tempo, 1997.

81 ŮVA Praha, f. SSSR, 1943-1944, šk. 20, aj.189, zl.1/26. Korespondence.

82 Komunista českej národnosti, židovského vyznania, narodený 13.4.1912 v Medzilaborciach, ktorý roku 1939 emigroval do Poľska a prešiel do ZSSR. „Vzorný a odvážny vojak, veliteľ družstva protitankových pušiek“ ako informoval 6.10.1942 z Buzuluku do Kujbiševa zástupca náčelníka plk. Karel Toman-Mareš svojho šéfa. Tamže.

lo vysadených päť spravodajských dvojíc – dve na zakarpatskú časť Ukrajiny a tri na Slovensko:

- skupina MARUŠA-VIERA v zložení rotný Vasiľ Kučeravý a rotný Vasiľ Kohut bola vysadená v priestore Veľký Berezný 10. júna 1943,
- skupina OLENA-ANNA, ktorú tvorili rotný Pavel Balega a rotný Ivan Ivančulinec, bola vysadená pri Davidkove v rovnakom termíne,
- 26. júna 1943 boli vysadení rotný Karol Grün a čatár Štefan Kuchárek v skupine MILAN pri Sliači,
- rotný Anton Bukový s rotným Jurajom Lakotom v skupine DUNAJ pri Detvianskej Hute,
- rotný Karol Čapliar a slobodník Filip Kopinec v skupine MARTIN pri Príbovcich.

Skupiny boli vybavená rádiostanicami NABLA s dosahom 3 000 kilometrov. Spojenie mali udržiavať jednak s ústredňou NKVD v Moskve, jednak s Vojenskou rádiovou ústredňou v Londýne. Okrem toho mali osobitný šifrovací kľúč PALACKÝ mimo kontrolu NKVD. Ich prípravu v rámci Čs. vojenskej misie organizoval pplk. gšt. Jan Pernikár⁸³, a mali prevažne spravodajské poslanie..

V období vrcholiacich príprav Slovenského národného povstania Československá vojenská misia v ZSSR 6. augusta 1944 vysadila na Ploskej svojho styčného dôstojníka pri Vojenskom ústredí npor. Michala Pavloviča⁸⁴. Tou akciou sa výsadkové spravodajské aktivity ČSVM smerom do Československa skončili. Počas SNP túto oblasť plne pokrývali jednak GRU a NKVD, jednak UŠPH a štáby partizánskeho hnutia pri jednotlivých frontoch.

V podmienkach čs. vojenského zahraničného odboja na Východe mala charakter školy zvláštneho určenia jednotka vytvorená pri Veliteľstve čs. vojenských jednotiek v ZSSR a neskôr pri 1.ČSAZ v ZSSR, nazvaná Oddiel zvláštneho určenia (Oddiel Z.U.), resp. Rota zvláštneho určenia (rota ZU).⁸⁵ Dezinovaný veliteľ pripravovaného zboru brigády generál J. Kratochvíl ho charakterizoval ako jednotku 120 – 150 osobitne vybraných dobrovoľníkov schopných výsadkového výcviku, určených na použitie na území bývalého Československa na propagačné, organizačné, spravodajské a diverzné ciele v súlade s aktualizáciami plánov povstania v ČSR vypracovávaných Štábom pre vybudovanie brannej moci pri čs. MNO v Londýne. Táto nepravidelná jednotka, ktorá sa svojou štruktúrou, organizáciou a poslaním blížila skôr výcvikovému stredisku, bola zriadená 15. marca 1944 v Jefremove. Po vzniku 1. čs. armádneho zboru v ZSSR (17. apríla 1944) sa pôvodný jedenásťčlenný inštruktorský káder presunul do Sadagury a po absolvovaní paradesantného kurzu bol doplnený stošiestimi vybranými príslušníkmi 2. čs. paradesantnej brigády. Počty Oddielu Z.U., resp. roty ZU sa pohybovali v rozmedzí 98 – 175 osôb.

Výcvik jeho príslušníkov začal približne v rovnakom čase ako v škole Ukrajinského štábu partizánskeho hnutia a trval približne jeden mesiac. S výnimkou niektorých spoločných zamestnaní bol rozdelený osobitne pre skupinu radistov a šifrantov a pre skupinu diverzantov a prieskumníkov. V Jefremove oddielu velil škpt. Josef Knop. Jeho zástupcom bol kpt. Karel Černý. Na riadení výcviku sa podieľal rad sovietskych inštruktórov a dôstojníkov Veliteľstva čs. vojenských jednotiek v ZSSR, resp. 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády v ZSSR.

83 ÚVA-VHA Praha, f. Československá vojenská mise v SSSR, šk. 35, a.j.271/1/35. Plk. gšt. Jan Pernikár, Parašutisté z východu.

84 Podrobnejšie o všetkých skupinách pozri VANĚK, O.: *Špeciálne operácie zo Sovietskeho zväzu do Československa počas druhej svetovej vojny*. Liptovský Mikuláš 2000, s. 40 a 41, resp. 54 a 55 alebo ŠOLC, J.: *Za frontou na východě*. Cheb : Svět křídel, 2003.

85 Podrobne pozri ŠOLC, J.: *Za frontou na východě*. Cheb : Svět křídel, 2003. s.74-96 a f. 22 v ÚVA-VHA Praha.

Výcvik bol v podstate ukončený koncom júla 1944. Rote ZU v podriadenosti 1. ČSAZ velili postupne ppor. Josef Černý, por. František Slavíček.

Minister obrany gen. S. Ingr pôvodné poslanie roty ZU v Československu zrušil 14. augusta 1944. Aktualizácia plánov ŠVBM, povstanie na Slovensku a Karpatsko-duklianska operácia priniesli nové úlohy. Príslušníci roty ZU boli využití pri operáciách spravodajských orgánov frontov a armád Červenej armády, Čs. vojenskej misie v ZSSR a v skupinách hlbokého prieskumu 1. ČSAZ, uvedených v tejto stati. Exploatácia potenciálu Oddielu Z.U. sa odchyľila od pôvodného zámeru a plánov Štábu pre vybudovanie brannej moci pri MNO v Londýne, smerujúcich na prípravu a vykonanie ozbrojeného povstania na území bývalého Československa.

Skutočný rozsah špeciálnych operácií zo Sovietskeho zväzu na územie bývalého Československa v rokoch druhej svetovej vojny vynikne až v komparácii s ďalšími údajmi.

Zo západného frontu bolo v rokoch 1941 – 1945 uskutočnených (prevažne na územie Protektorátu Čechy a Morava) 43 špeciálnych operácií s účasťou 113 parašutistov. Oldřich Sládek vo svojej práci *Přicházeli z nebe*⁸⁶ uvádza 87 parašutistov v 30 operáciách na území Protektorátu Čechy a Morava. V rovnakom období z východného frontu (prevažne na Slovensko a od konca roku 1944 aj do českých krajín) bolo vykonaných 130 operácií, v ktorých sa zúčastnilo 816 parašutistov⁸⁷. V ďalších prameňoch je však uvedený aj vyšší počet. Roku 1944 mala SOE⁸⁸ k dispozícii asi 60 špeciálnych výcvikových škôl, ktoré v priebehu vojny absolvovalo asi 7 500 agentov. Približne 4 000 z nich bolo vysadených na území Talianska, Juhoslávie, Grécka, Albánska, Poľska, Maďarska, Rumunska, Čiech a Slovenska⁸⁹.

Na porovnanie rovnakých aktivít Sovietskeho zväzu nemáme kompletne a dostatočne hodnoverné údaje, najmä o výsadbkoch GRU a NKVD, pretože tieto orgány uskutočňovali špeciálne operácie bez toho, že by o nich informovali čs. stranu. Z hlásenia gen. Andrejeva Klementovi Gottwaldovi z konca vojny vyplýva, že UŠPH na území Slovenska vysadil spolu 53 skupín s 1 200 bojovníkmi⁹⁰. Rovnaký údaj uvádza v knihe *Všeludová bitka v tyle nemecko-fašistických okupantov* tiež bývalý náčelník Ústredného štábu partizánskeho hnutia P. K. Ponomarenko.

Sovietske oficiálne údaje uvádzajú pre Slovensko v roku 1944 vyššie uvedený počet; do českých krajín bolo vysadených 11 skupín UŠPH (152 ľudí), do Poľska 12 skupín s 296 ľuďmi, do Maďarska 10 skupín a 280 ľudí a do Rumunska 12 oddielov a 8 skupín⁹¹. Do konca vojny sa počet na Slovensko vysadených skupín zvýšil na 24 s vyše 400 bojovníkmi. To je rovnaký počet (spravodajských) skupín, aký od 11. apríla do 13. septembra 1944 pripravil a vysadil Estónsky štáb partizánskeho hnutia na území okupovaného Estónska.

Inú možnosť porovnania poskytuje činnosť Štábu partizánskeho hnutia pri Vojenskej rade 3. UF, ktorý od januára 1943 do júna 1944 vytvoril tri partizánske pluky, dva kombino-

86 SLÁDEK, O.: *Přicházeli z nebe*. Praha : Naše vojsko, 1993, s. 234-239.

87 ŠOLC, J.: *Zvláštní operace čs. parašutistů do Československa s ohledem na souvislosti a průběh operace „Anthropoid“*. In Lektorské listy, Bratislava : SZPB, 1992, s. 23.

88 V lete 1940 z podnetu W. Churchilla vznikla Správa pre osobitné operácie (Special Operations Executive – SOE), ktorej oficiálnym cieľom bolo pobádať porobené národy Európy a umožňovať im narušovať nemecké vojnové úsilie systematickou sabotážou v priemysle a doprave, subverziou, spomaľovaním tempa výroby a ďalšími podobnými akciami.

89 Pozri: LIČKO, M.: *USA v Banskej Bystrici. Rok 1944*. Bratislava : NVK International, 1994, s. 33-34.

90 JABLONICKÝ, J. – KROPILÁK, M.: *Slovník Slovenského národného povstania*. Bratislava : Epocha, 1970, s. 301.

91 SEMIRIAGA, M.I.: *Sovietskie ljudi v jevropskom soprotivlenii*. Moskva 1970, s.84.

**VÝPIS ZO ZOZNAMU ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH VOJAKOV
ZO ZAJATECKÉHO TÁBORA NKVD č. 27**

Zo dňa 26.6.1943

Archív NKVD Moskva, f. 1/p, opis 02e, d. 537, ss. 43-53

1. Alušík Martin	vojak
13. Baumgeirtel Oto	kapitán
14. Bielik Ernest	staršina
19. Blažíček –Vincent	poddôstojník
112. Maco Jozef	vojak
163. Sadloň Daniel	vojak
169. Sečanský Michal	slobodník
186. Farník Dominik	vojak

Príloha II

Menný zoznam oddielu zvláštneho určenia KU dňa 11.6.1944

ÚVA-VHA Praha, f. SSSR VI. 2. čs. samostatná pd. brigáda, šk. 19, č.166/71-14
Odd. Z.U.

KMEŇOVÝ ZOZNAM ODD. ZU

por.č.	hodnosť	meno a priejmení	por.č.	hodnosť	meno a priejmení
1	ppor.	Černý Jozef	27	čet.	Haluška Ján
2	"	Kiš Vasil	28	"	Homola Ondrej x
3	"	Slaviček Frant.	29	"	Jančo Ján
4	rtm.	Balega Pavel x	30	"	Korol Vasil
5	"	Bukový Anton x	31	"	Kuchárek Štefan x
6	"	Bielik Arnost	32	"	Michok Gejza
7	"	Grún Karol x	33	"	Melek Andre
8	"	Geprt Jozef	34	des.	Dibdiak Daniel
9	"	Lakota Juraj x	35	"	Jurčaga Anton
10	"	Šahur Štefan	36	"	Kopčák Ján
11	"	Sečanský Michal	37	"	Kasan Ján
12	rotný	Čibenka Frant.	38	"	Kovarik Andrej
13	"	Čapliar Karol x	39	"	Kondor Ján
14	"	Fečkanín Peter	40	"	Maco Jozef
15	"	Ištván Andrej	41	"	Makovič Ján
16	"	Kolár Štefan x	42	"	Rosina Ján
17	"	Kohút Vasil x	43	"	Šimko Emil

VOJENSKÁ HISTÓRIA

18	"	Kučeravý Vasil x	44	"	Varačka Štefan
19	"	Kahala Jozef	45	"	Varačka Peter
20	"	Klas Michal	46	"	Žák Vlastimil
21	"	Tapajna Tomáš	47	"	Ivančulinec Ján x
22	"	Pičkár Dimitrej	48	svob.	Bandúr Štefan
23	čet.	Brunovský Jozef	49	"	Balla Ján
24	"	Fiala Štefan	50	"	Babiš Jozef
25	"	Galanda Michal	51	"	Berežný Ján
26	"	Hanuska Jozef	52	"	Budiač Jozef
por.č.	hodnosť	meno a prijmení	por.č.	hodnosť	meno a prijmení
53	svob.	Dudáš Alex.	70	svob.	Šiška Frant.
54	"	Cvajniga Adam	71	"	Šimák Julius
55	"	Galanský Jozef	72	"	Tunder Peter
56	"	Halahija Ján	73	"	Turis Michal
57	"	Hrubovčak Michal	74	"	Velík Ján
58	"	Janský Ján	75	"	Volentier Lad.
59	"	Kraus Ján	79	"	Zorat Lad.
60	"	Kuchta Michal	77	"	Zvara Andrej
61	"	Katrušin Ján	78	"	Zmeškal Rudolf
62	"	Kubala Adam	79	"	Kopinec Filip x
63	"	Kudláč Alojz	80	voj.	Baštuga Ján
64	"	Chrenka Michal	81	"	Čertek Michal
65	"	Paštinsky Jozef	82	"	Dupkala Michal
66	"	Prokop Frant.	83	"	Mičan Jozef
67	"	Revilák Mikuláš	84	"	Michálek Vincenc
68	"	Stacho Jozef	85	"	Plavec Ján
69	"	Šagát Anton	86	"	Segen Jozef
			87	"	Starých Celestýn
			88	"	Stalucha Michal
			89	"	Slašák Juraj
			90	"	Zahradník Ludvík
			91	svob.	Vavrač Jozef

SV 11.VI.1944

x = jsou odvelení

vel. odd.
ppor. Josef Černý

**ZOZNAM ABSOLVENTOV PRVÉHO KURZU ZVLÁŠTNEHO URČENIA
V OBAROVE**

Ústredný vojenský archív Praha, zbierka Part. a odb. hn., šk. 2, a.j. 29

1. Kalina Vladislav, Slovák	21. Kraus Jozef, Slovák
2. Kulich Jozef, Slovák	22. Sabadoš Michal
3. Janeček Viktor,	Slovák 23. Vajda Vasil, Ukrajinec
4. Polakovič Ján,	Slovák 24. Popovič Ivan, Ukrajinec
5. Ležák Stanko, Ukrajinec	25. Riško Vasil, Ukrajinec
6. Bilčák Jurko, Ukrajinec	26. Magula Michal, Ukrajinec
7. Homečko Vasil, Ukrajinec	27. Rusín Michal, Ukrajinec
8. Pop Dimitrij, Ukrajinec	28. Hluško Petr, Ukrajinec
9. Ševerla Jozef, Slovák	29. Popovič Dimitrij, Ukrajinec
10. Roth Jozef, Maďar	30. Buglina Vasil, Ukrajinec
11. Vojtek ?, Maďar	31. Bunča Vasil, Ukrajinec
12. Petráš Imrich, Slovák	32. Pivkač Petr, Ukrajinec
13. Klein Dezider, Slovák	33. Cerkovnik Nikolaj, Ukrajinec
14. Konevič Ivan, Ukrajinec	34. Kriško Ivan, Ukrajinec
15. Lehotský Daniel, Slovák	35. Šnajder, Ukrajinec
16. Jurík Jozef, Slovák	36. Brezík Ján, Slovák
17. Šepa Ján, Ukrajinec	37. Demko Štefan, Slovák
18. Murgaš Jurko, Ukrajinec	38. Troniščák Alex, Ukrajinec
19. Hissem Juraj, Ukrajinec	39. Vološin Ivan, Ukrajinec
20. Fabry Jozef, Maďar	

Deväť mužov, z toho sedem Slovákov, bolo vrátených k jednotkám 1. ČSAZ pre chorobu, nedisciplinovanosť a pod. Z rovnakých dôvodov späť do zajateckých táborov bolo vrátených 12 mužov, z ktorých nebol ani jeden Slovák.

**ZOZNAM ABSOLVENTOV DRUHÉHO KURZU ZVLÁŠTNEHO URČENIA,
PRÍSLUŠNÍKOV 1. ČSAZ, V SVIATOŠINE**

Ústredný vojenský archív Praha, zbierka Part. a odb. hn., šk. 2, a.j. 29

Sečanský Michal, Slovák	Savko Vasil, Ukrajinec
Šagát Anton	Ivanina Juraj, Ukrajinec
Kondor Ján	Kračfaluši Ivan, Ukrajinec
Onofrej Ondrej	Jaremčuk, Ukrajinec
Bielik Ernest	Tafičuk Vasil, Ukrajinec
Mičudík Jozef	Humenčák Vasil, Ukrajinec
Katrušin Ján	Kubarič Nikolaj Vasil, Ukrajinec
Murín Ján	Bodnár Michal, Slovák
Ušiak Ján	Rusin Vasil, Ukrajinec
Turský Alexander	Fabrici Ivan, Ukrajinec
Melek Ondrej	Logajda Alexej, Ukrajinec
Segeč Ján	Pečkan Ilko, Ukrajinec
Dupkala Michal	Kerečun Demeter, Ukrajinec
Petruš Štefan	Sjatina Luka, Ukrajinec
Michálek Jozef	Miško Vasil, Ukrajinec
Masaryk Michal	Zuzula Pavel, Slovák
Tkáč František	Šeba Ivan, Ukrajinec
Ščur František	Perečinský Michal, Ukrajinec
Podhora Jozef	Chudinec Pavel, Ukrajinec
Vaštík Vladimír	Babinec Ivan, Ukrajinec
Seňko Ján	Stanko Juro, Ukrajinec
Kiš Vasil, Ukrajinec	Kovtan Michal, Ukrajinec
Galanda Michal	Serbin Ondrej, Ukrajinec
Tundr Petr	Korpanec Vasil, Ukrajinec
Turis Michal	Antalík František, Ukrajinec
Valaštík Jozef	Suvák Ján, Slovák
Kopčák Ján	Brunovský Jozef
Hušťák Juraj	Kováč Dominik
Pala Ondrej	Tuš Jozef
Mohorita Vasil, Ukrajinec	Biznár Ján
Kričfaluši Vasil, Ukrajinec	Buben Ján
Janočko Ján	Dolný Pavel
Platko Ján	Horník Jozef
Benkovič Peter	Sagan Jozef
Kovalčík Fedor	Alušík Martin
Pola Teodor, Čech	Hudec Ján
Kaščák Štefan, Slovák	Kahala Jozef
Starých Celestýn	Dibdiak Daniel
Lisko Štefan	Hazucha Ignác
Blažek Jozef	Silný Ján
Stanko Vasil	Kaňka Štefan
Dudaščik Štefan	Boršč Petr
Jakubík Anton	Meliška Ján
Fekete Štefan	Malík Štefan
Revilák Nikolaj	

**NEÚPLNÝ ZOZNAM SLOVÁKOV DANÝCH K DISPOZÍCII HLAVNEJ SPRÁVE
GENERÁLNEHO ŠTÁBU ČERVENEJ ARMÁDY A PRIESKUMNÝM ORGÁNOM
FRONTOV A ARMÁD**

Ján Krošlák	Maco Jozef	Rosiar Štefan
Ludovít Laučík	Jánský Ján	Golas Ján
Ducký Ján	Babiš Jozef	Morochovič Vasil
Dvořák Jozef	Berežný Ján	Šmidke Dragutin
Václavík Štefan	Haluška Ján	Zajac Rudolf
Jančo Ján	Makovič Ján	Kačalka Jozef.
Bukový Vasil	Petruňová Marie	Matuška Dezider
Kohut Vasil	Hanuska Jozef	Fekete Vladimír
Čapliar Karol	Šimko Emil	Fujko Ladislav
Balega Pavel	Velik Ján	Novák Ján
Pobeha	Slamka Michal	Kopelan Viliam
Kolár Štefan	Stacho Jozef	Fibich Vojtěch
Králka Michal	Bandur Štefan	Kováč Dominik
Šuhajda Jozef	Plavec Ján	Ložek Ludevít
Kmeť Michal	Cvajniga Adam	Minarčic Ján
Lenišinec Ivan	Dudáš Alexander	Kovalčík František
Behar Ivan	Zvara Andrej	Biznár Ján
Bobal Pavel	Balla Ján	Benkovič Peter
Stebila Peter	Sadloň Daniel	Buban Ján
Pitel Michal	Lamšík Hubert	Janoška Ján
Moca Ivan	Kugler Stibor	Pletko Ján
Sepeši Jozef	Mazal Miroslav	Jozef Jablonka
Haber Viktor	Menšík Jindřich	Tuš Jozef
Blaštuňák Ondrej	Ligocký Richard	Sartoris Michal
Homola Ondrej	Faltán Samuel	Beňo Jozef
Vavrač Jozef	Motešický Ján	Dobrovodský Jozef
Šahur Štefan	Macko Juraj	Kupkovič Dominik
Kraus Augustin	Hornáček Jozef	Đurček Gustáv
Fiala Štefan	Čerňan Šimon	Palcut Rudolf
Kraus Ján	Kulkovič Dominik	Poľa Jozef
Mihok Gejza	Mydliar Ján	Sabolík Vasil

**ZOZNAM ZNALCOV TERÉNU V OBLASTIACH PRÍPRAVY POVSTANIA(ČSVM)
ÚVA Praha, f. ČSVM-SSSR. 1943-1944, šk.26, i.j. 189/1/26**

slob. ZMEŠKAL Rudolf	čat. МИНОК Gejza	des. HANUSKA Jozef
slob. VARAČKA Štefan	des. MELIŠKA Ján	slob. HALAHIJA Ján
slob. ŠIMÁK Július	slob. STACHO Jozef	voj. ZÁHRADNÍK Ludevít
slob. SEGEŇ Jozef	voj. HRUBOVČÁK Michal	des. MELEK Ondrej
slob. VELÍK Ján	čat. KLAS Michal	des. ŠIMKO Emil
slob. ZORAD Ladislav	voj. ČERTEK Michal	slob. KASAN Ján
čat. FIALA Štefan	slob. GALANSKÝ Jozef	slob. MAKOVIČ Ján
slob. JANSKÝ Ján	voj. KATRUŠIN Ján	voj. STAŠÁK Juraj
slob. PROKOP František	voj. VOLENTIER Ladislav	voj. ŠIŠKA František
voj. STARÝCH Celestýn	slob. BUDIAČ Jozef	slob. CVAJNIGA Adam
slob. KUDLAČ Alojz	voj. MIČIAN Ján	voj. PLAVEC Ján
rtm. SEČANSKÝ Michal	voj. BAŠTUGA Ján	slob. ZVARA Ondrej
slob. CHRENKA Michal	čat. HALUŠKA Ján	rtm. FEČKANIN Petr
slob. DUDÁŠ Alexander	slob. BANDUR Štefan	voj. BALLA Ján
voj. SLAMKA Michal	čat. ČIBENKA František	voj. REVILÁK Mikuláš
čat. KAHALA Jozef	slob. KUBALA Adam	des. KOPČÁK Ján
rtm. BIELIK Ernest	voj. MICHÁLEK Vincenc	
slob. MACO Jozef	čat. JANČO Ján	
slob. BABIŠ Jozef	des. KONDOR Ján	
slob. ROSINA Ján	voj. DUPKALA Michal	

Príloha VII.

№2116

ИЗ ДОКЛАДНОЙ ЗАПИСКИ НАЧАЛЬНИКА СПЕЦШКОЛЫ УКРАИНСКОГО ШТАБА ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ НАЧАЛЬНИКУ УКРАИНСКОГО ШТАБА ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ О ХОДЕ ОБУЧЕНИЯ

И ПОДГОТОВКИ ИНОСТРАННЫХ ГРАЖДАН ДЛЯ УЧАСТИЯ

В ПАРТИЗАНСКОМ ДВИЖЕНИИ НА ТЕРРИТОРИИ ВЕНГРИИ, РУМЫНИИ

И ЧЕХОСЛОВАКИИ С МАЯ ПО НОЯБРЬ 1944 г.

18 ноября 1944 г.

Школа Украинского штаба партизанского движения приступила к обучению и подготовке иностранцев для отправки их в составе партизанских отрядов в тыл противника в 1944 г.

В январе прибыло в школу для обучения и отправки в действующие партизанские отряды Украины 24 венгра.

С мая 1944 г. перед школой была поставлена задача обучить не менее 350 человек военнопленных разных национальностей, для создания из их числа организаторских групп партизанских отрядов и выброски их на территорию своих стран.

В мае прибыло в школу: венгров — 16 человек, югославов — 18 человек.

В июне: венгров — 60 человек, румын — 26 человек, чехословаков — 12 человек, югославов — 12 человек, закарпатских украинцев¹ — 35 человек.

В июле: чехов — 98 человек.

В августе: венгров — 187 человек, румын — 63 чел.

В сентябре: венгров — 232 человека.

В октябре: венгров — 171 человек.

Всего прибыло в школу за время с мая по ноябрь 1944 года 930 человек иностранцев, из них из лагерей военнопленных 814 человек.

[...] Всего за время с мая по ноябрь 1944 г. было создано 26 учебных групп иностранцев по 25-40 человек каждая, из них: венгерских — 18 учебных групп, румынских — 3, чехословацких — 3, югославских — 1, закарпатских укр. — 1 учебная группа.

Всего в группах находилось 930 чел. иностранцев, из них: венгров — 666 человек, румын — 89, чехословаков — 110, югославов — 30, закарп. укр. — 35 человек.

[...]

Основной программой обучения для указанных групп иностранцев была 4-недельная программа на 240 учебных часов из расчета 10-часового рабочего дня.

Программа включала следующие предметы обучения:

1. Просветительная подготовка — 30 учебных часов;
2. Спецтактика (партизанская тактика) — 35;
3. Минно-подрывное дело — 120;
4. Огневая подготовка — 20;
5. Топография — 12;
6. Парашютная подготовка — 8;
7. Санитарная подготовка — 4;
8. Резерв учебного отдела — 21.

Основной профиль курсанта — минер-диверсант.

В связи с необходимостью ускорения подготовки партизанских кадров с августа 1944 г. программа обучения была сокращена из расчета 3-недельного срока обучения, причем увеличены часы просветительной подготовки.

¹ Имеются в виду лица украинской национальности, проживавшие на территории Венгрии и Чехословакии и являвшиеся гражданами этих государств.

Программа составлена из расчета 10-часового рабочего дня и предусматривала подготовку минера-диверсанта и агитатора; программа рассчитана на 80 часов теоретических и 112 практических.

Учебные занятия приближались к боевой действительности; полевые занятия, как правило, двусторонние, проводились в любое время суток и в любую погоду с боевыми минами и детонаторами, а некоторые с ВВ. В основе проведения каждого занятия лежало — наглядный показ, практика в приемах и действиях.

Тактическая подготовка проводилась на основе опыта партизанских отрядов и диверсионных групп.

Просветительная подготовка (политподготовка) имела задачей, наряду с общим развитием курсанта, привить навыки работы в трудных условиях подполья и партизанского отряда в качестве пропагандиста и агитатора.

По тактической подготовке курсантам прививались навыки в принятии быстрых

и правильных решений за командира диверсионной группы, в умелом составлении плана диверсионных операций на конкретной обстановке, в умении организовать помощь между минерами и группами²; в умении использовать вооружение, данные разведки и т. д.

По минно-подрывной подготовке курсанты тренировались во всестороннем знании минноподрывной техники, в смелом и аккуратном обращении с ВВ и минами, в установке и разминировании мин, в приготовлении мин из подручных средств.

По топографической подготовке тренировали курсантов в быстрой ориентировке на местности, в движении по азимуту ночью и в работе с картой.

По огневой подготовке курсантам прививались навыки в обращении с оружием советского производства и оружием противника, тренировали курсантов в практической стрельбе.

В процессе обучения иностранных групп из числа лучших, отличников в результате дополнительной теоретической и особенно практической подготовки, вышли преподаватели-инструктора минно-подрывного дела, которые под руководством старшего преподавателя ведут самостоятельные занятия с группами венгров, румын и югославов.

Преподавательский состав имел достаточный педагогический и личный опыт по организации диверсий в тылу противника.

Преподаватели в процессе подготовки к занятиям на основе литературы, наглядных пособий; техлисток 5-го отдела Украинского штаба партизанского движения и личного опыта составляли подробные конспекты изучаемой темы и планы занятий. Перед практическими учениями преподаватель лично проверял материальную часть.

Практические задачи разрабатывались учебным отделом. Преподаватель сам лично решал задачу, проводил рекогносцировку, ставил задачу командованию учебной группы, выделяющему из курсантов. Все практические задачи решались курсантами самостоятельно, преподаватель в решение задачи не вмешивался; только при явно ошибочных действиях курсантов преподаватель вносил изменения в их действия.

Каждая задача сопровождалась отработкой вопросов разведки, составления плана операции, марша, мер охраны на марше, охрана на отдыхе, организация командного пункта, время минирования, подход к объекту, пункты сбора и т. д.

Учебным отделом разработаны 5 задач по минированию железнодорожного перегона, минированию шоссе, минированию и подрыву железнодорожных мостов, массовое скоростное минирование железнодорожного перегона, ночное движение по азимутам.

²Так в тексте документа.

Перед разбором ночных практических задач в классе курсанты оформляли документы решения задачи, преподаватель писал краткий отчет о проведенной работе.

Ночные практические задачи прививали курсантам навыки самостоятельных действий, ориентировки в ночных условиях, ориентировки на местности, навыки практического применения теоретических познаний в обстановке, приближенной к боевой действительности.

Основной упор преподавателями делался на минно-подрывную технику, которой

снабжались партизанские отряды, и на возможность минерам в условиях тыла противника приготовить самим из подручных средств технику на месте, используя для этой цели подрывные средства противника — артснаряды, мины, авиабомбы и т. д.

Подготовка преподавательского состава проверялась начальником учебного отдела путем проверки конспектов, планов занятий и методических соversations, часть преподавательского состава проверялась путем опроса знаний темы преподавателем.

[...]

На 1 ноября 1944 г. окончили курс обучения 764 человека иностранцев, из них венгров — 526, чехословаков — 98, югославы — 24, закарп. укр. — 28 человек.

По специальностям: командиров партизанских отрядов — 52; командиров диверс. групп — 78; инструкторов минно-подрывного и диверсионного дела — 57; подрывников-минеров — 422 человека.

[...]

Из состава окончивших обучение и из резерва партизанских кадров и радистов, находящихся при школе, сформирована 31 организационная группа для партизанских отрядов, а именно: венгерских отрядов — 18, румынских отрядов — 1, чехословацких отрядов — 11, югославских отрядов — 1.

Отправлено по окончании обучения:

а) в тыл противника для развертывания партизанского движения: венгров — 180, румын — 22, чехословаков — 98, югославы — 7, закарп. укр. — 10 человек.

б) в распоряжение представителей Украинского штаба партизанского движения при 1,2,3 и 4-м Украинских фронтах: венгров — 210, югославы — 17, закарп. укр. — 18;

в) в распоряжение ЦК Компартии Румынии — 67 человек.

Выпущенный школой состав способен самостоятельно обучить минно-подрывному делу людей для диверсионной работы в тылу противника, организовывать и руководить операциями групп и отрядов по организации диверсий на коммуникациях и [в] промышленности.

Начальник спецшколы Украинского штаба партизанского движения

майор госбезопасности

Богомолов

ЦА ФСБРосси

IN ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СССР В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ. Том 5, книга 2. Границы СССР восстановлены (1 июля — 31 декабря 1944 г.).

Федеральная служба безопасности Российской Федерации, Академия Федеральной службы безопасности Российской Федерации. Издательство «Кучково поле», Москва, 3000 экз., ISBN 978-5-9950-0023-5, сс. 595 – 598

RESUMÉ

Článok voľne nadväzuje na štúdiu o riadiacích orgánoch výsadkových skupín rôzneho

určenia, vysadených na územie bývalého Československa v rokoch Druhej svetovej vojny, publikovanú vo Vojenskej histórii čís. 3/2005. Predmetom skúmania boli otázky výberu a prípravy členov týchto výsadkových skupín s osobitým dôrazom na príslušníkov slovenskej národnosti.

Na základe publikovaných a dostupných domácich a zahraničných archívnych prameňov, literatúry a spomienok sa autor usiluje spriehľadniť systém výberu a prípravy špecialistov na politickú, spravodajskú, diverznú, partizánsku a kontrarozviednu činnosť, ktorých si v rokoch Druhej svetovej vojny z radov občanov bývalého Československa vybrali a pripravovali jednotliví gestori v bývalom Sovietskom zväze. Boli to spravodajské a politické zložky Komunistickej internacionály, ministerstvo vnútra a ministerstvo štátnej bezpečnosti ZSSR, vojenská rozviedka a štáby partizánskeho hnutia ako aj československé politické a vojenské orgány v ZSSR.

Na prípravu vybraných politických emigrantov, príslušníkov čs. vojenských jednotiek v ZSSR, československých občanov – vojnových zajatcov z maďarskej a nemeckej armády slúžil systém škôl zvláštneho určenia, dobovo označovaných termínom „Specškola“, ktoré si vytvárali jednotliví gestori.

Presný počet frekventantov a absolventov týchto škôl nie je dodnes známy. Okrem už zdokumentovaných tu bolo veľké množstvo výsadkových skupín a jednotlivcov so širokou škálou poslaní a úloh, ktorých pripravil a vysadil rad rôznych stranicko-politických, štátno-bezpečnostných a vojenských orgánov a organizácií. Počet, personálne zloženie a prípadná účasť československých občanov v nich, nie je dodnes dostatočne zdokumentovaná a objasnená.

O. VANĚK: AUSWAHL UND VORBEREITUNG DER KADER FÜR SPEZIELLE OPERATIONEN AUS DER UDSSR IN DEN JAHREN 1941 – 1945

Der Aufsatz knüpft an den Aufsatz (Vojenská história Nr. 3/2005) über die leitenden Dienststellen der Luftlandgruppen der besonderen Verwendung an, die während des Zweiten Weltkrieges auf dem Gebiet der Tschechoslowakei eingesetzt wurden. Der Aufsatz behandelt die Fragen, wie die Angehörigen dieser Luftlandgruppen ausgewählt und ausgebildet wurden, wobei das Augenmerk vor allem an die Angehörigen slowakischer Nationalität gerichtet wird.

Der Verfasser bemüht sich auf Grund der veröffentlichten sowie der zugänglichen heimischen und ausländischen Archivalien, der Literatur und der Memoiren übersichtlich darzustellen, wie die Spezialisten für die politische, Nachrichten-, Spionage-, Partisanen- und Abwehrtätigkeit ausgewählt und ausgebildet wurden. Es handelte sich um die politischen und nachrichtendienstlichen Gliederungen der Kommunistischen Internationale, des Innenministeriums und des Staatssicherheitsministeriums der UdSSR, der militärischen Abwehr, der Stäbe der Partisanenbewegung sowie der tschechoslowakischen politischen und militärischen Dienststellen in der UdSSR.

Für die Ausbildung der ausgewählten politischen Emigranten, der Angehörigen der tschechoslowakischen Truppen in der UdSSR, der tschechoslowakischen Staatsbürger – der Kriegsgefangenen ungarischer und deutscher Armee – dienten die Schulen zur besonderen Verwendung, sog. „Spezschulen“, die von den einzelnen Quästoren gebildet wurden.

Die Zahl der Absolventen dieser Schulen wurde bis heute nicht genau festgestellt. Darüber hinaus gab es viele Luftlandgruppen und Einzelpersonen mit breiter Skala von Aufträgen, die von verschiedenen parteipolitischen, polizeilichen und militärischen Dienststellen ausgebildet und eingesetzt wurden. Die Zahl, sowie personelle Zusammensetzung und etwaige Anteilnahme der tschechoslowakischen Staatsbürger ist in diesen Einheiten bis heute nur sehr dürftig belegt und geklärt.